ڕێگای بەهەشت

بە هۆنراوەو پەخشان

ئادابی بەڕێکردنی موسوڵمان بە ڕێگای بەهەشتی پیرۆزدا

دانراوی

مەلا عبدالکریمی مدرس

چاپخانەی ئیرشاد ـ بەغداد

١٤٠٦هـ ـ ١٩٨٦م

بسم الله الرحمن الرحيم

به ناوی زاتی خوای پەروەردگار
پەروەردگاری بێ‌گیان‌و گیاندار
بەخشندەی شوعوور بە گیانداران
بۆ خۆشی ژیان لە ڕۆژگاران
تا خواستت بێ ئەژین بە خۆشی
کە خواست نەما گیانیان ئەکێشی
یانێ بە تووڵی ڕووی ڕۆژگاران
گیان ئەمانەتە لەلای گیانداران
درووود بۆ گیانی پاکی پێغەمبەر
یانی (محمد) شەفیعی مەحشەر
هەم لەبۆ گیانی هەموو یارانی
بە گیان‌و بە ماڵ فیداکارانی
بو ئەهلی بەیتی ناو خانەدانی
بۆ ئالی بەرزی هۆشمەندانی
بۆ پەیڕەوانی بە یاسای ئیحسان
لە نەوعی پەری‌و لە نەوعی ئینسان
ئەمجا براکەم ئەم شیرین‌نامە
وەربگرە لە من بۆ وەفات‌نامە
چی تیا نووسراوە یاسای مردووە
واجیبی زیممەی شەخسی زیندووە

فەرزە لەسەری کە بەجێی بێنێ
نەوەك لای خودا سەر دانەوێنێ

گەلێ پێویستە ئینسان هوشیار بێ لە مردن

گەلێ پێویستە ئینسان هوشیار بێ
تا بەختیار بێ ئەر خودا یار بێ
ئینسانی هوشیار بێشك ئەزانێ
ئەبێ هەر دەرچێ لە ڕووی جیهانێ
دەی وەها دەرچۆ خاوەن شەرەف بی
تاجی عیزەتی سەری سەلەف بی
کەلەدایكبووی بە بەهرەمەنی
تۆ ئەگریایتو دۆست پێئەکەنی
کردەوەت وابێ کاتی کە ئەمری
تۆ پێبکەنی کە دۆستت ئەگری
دونیا مەزرەعەی کردەوەو کارە
جیهان مەنبەعی خەبری هوشیارە
ئەو کەسە بەڕێی عەقڵدا ئەڕوا
کە ئاوو خاکی بەزایە نەڕوا
هاوین تێکۆشێ تا کاتی زستان
خانووی بۆ ببێ بە باخو بێستان
ڕەنجە واسیطەی گەنجی دونیایە
گەنجیش شایستەی شەخسی وریایە

پیویستە ئینسان بۆ دین و دونیا
بە شەوو بە ڕۆژ وزیا بێ وریا
ئینسان پێویستە حاڵی وەھابێ
بە یادی خوا دڵی ئاوابێ

زیکری خواو وەصییەت

زیکری حەق بە دڵ کاری مەردانە
ڕێکیی دەم و دڵ بەھرەی مەردانە
گەلێ بەسوودە و نافیعە لەبۆی
بیرکردنەوەی لە مردنی خۆی
ھەتا ڕووبکا بەلای خوداوە
گیرۆدە نەبێ بە لای دونیاوە
ئەو ئینسانەیە بەحەق ھوشیارە
لە پاشەڕۆژی خۆی خەبەردارە
ئاگای لە خۆی بێ بۆ قەرزو قۆڵە
تا دانەمێنێ لەو چاڵە چۆڵە
واجیباتی خۆی لە نەزەرا بێ
وەسییەت نامەی لە لای سەرا بێ
ھەر ئەمانەتێ وابەلاتەوە
وەصیی بۆ بگرە زوو بیداتەوە
تاببەنی نەخۆش لەسەر خەتەرە
ڕێبوارێکە لەسەر سەفەرە

وەصی یەت

زۆر باشە ئینسان بە تەندروستی
کاتی هوشیاری‌و ساغی‌و سەربەستی
بەشی خۆی دانێ لە بۆ قیامەت
نەوەك كوتووبڕ بمرێ بە مەینەت
سێ‌یەکی مالی بکا بە ئیحسان
هەرکەس پێی ئەگا لە نەوعی ئینسان
میقداری دانێ لەبۆ ئەوانە
کە دێن بۆ پرسە ئەوچەند رۆژانە
ئەوەی ئەخوێنێ سووورەی (فاتیحە)
نەك لەبۆ ژنی لەقەب (نائیحە)
تا ئەگەر یەکێ نانێکی بخوا
حەرام نەبێ بۆی بە شەرعی خوا
لای (ابن حجر) ئەمە ڕەوایە
باقی فوقەهایش بارەڕیان وایە

وەسیەت کـردن بـە خێرات بۆئەوە کـە ئینسان خێری کاتی ژیانی بگەیێنێ بە کاتی مردنی مەندووبەو کارێـکی شـەرعی‌و پـەسەندە • لـە حەدیثی صەحیحدا هەیە کە حەقی موسوڵمان ئەوەیە لـە ماوەی شـەوێك‌و دووشەوا ماڵ نەبێ لـە وەسیەت کـردن • لەواقیعا مـردن زۆر نزیکە لـە ئینسانەوەو نازانێ کەی ئەمرێ • کـەواتـە دەربڕینی خێراتی خۆی بۆ پاش مردن زۆر ئیحسانە ، وەسیەت واجبە لەسەر یەکێ

قەرزی لەسەر بێ ، یا ماڵی ئەمانەتی خەڵکی لا بێ • هەروا واجبە یەکێ بکا بە سەر وەسیەتی خۆی بۆ دانەوەی قەرزو • بۆ تەسلیم کردنەوەی ماڵی ئەمانەتی بە خاوەنەکەی و،بۆ تەمێو تەربیەی منداڵەکانی ئەگەر بۆی مومکین بێ ، بەمجۆرە ئینسانێکی صاڵح بێ لەو شوێنە • وە سوننەتە وەصیەت بکا بە خێرات هەتا سێیەکی ماڵی ، هەروا لە (ابن حجر)دا هەیە کە ئەڵێ لـە فوقەها فتوایان داوە بەوە کە دروستە وەسیەت بکا بە ئەندازەیەک لـە ماڵی خۆی بۆ خواردەمەنی ئەوکەسانە کە دێن بۆ پرسە ، وە بـە یاسای شەرعی پرسە ئەکەن ، نەك بۆ ئەوکەسانە کە بانگ هەڵئەدەن ، یـا ئـەو ژنانە کـە مردوو ئەلاوێننەوە ، وەسیەت بۆ ئەوانە حەرامە • ئینسـان پێویستە ئاگای لەم ئەحکامە شەرعی‌یانە بێ •

یاسای ئینسانێ نەخۆش بکەوێ

کەسێ نەخوش کەوت با دڵی شاد بێ
دڵی لە حوببی دونیا ئازاد بێ
ئەمڕۆ یا سبەی لا هەر لای ئەوە
هیوای بە خوا بێ پەنا هەر بەوە
با لە دەمیا بێ تۆبە لە تاوان
خێرات دابنێ لەبۆ داماوان
نەخۆش نەخۆشی تەمەنی پیری
بە غەیری مردن نی‌یە دەس‌گیری
لەسەر سەعاتە مانەوەی ئینسان
پیرۆزی ئینسان هەر خێرەو ئیحسان
لە نەخۆشینا قورئان بخوێنێ
بۆ زیکری خودا زمان هەڵبێنێ

له نەخۆشینا سەد « قل هو الله »
مایەی نەجاتە بە ئیزنی الله
خۆشە خاتیمەت وەها بێتەجێ
بە (لا اله الا الله) ببێ

سەردانی نەخۆش

سەردانی نەخۆش سوننەتی دینە
یاسای ڕەهبەری خاوەن تەمکینە
هەر لە ئەوەلی نەخۆشینەوە
هاتوچۆی بکەی بەتەمکینەوە
ماوەی دانیشتن سوننەتە کەم بێ
نەك دلی نەخۆش موبتەلای خەم بێ
وناڕێ نەڵێن ببێ بە موشکل
ببێ بە ئەساس بۆ تاریکی دڵ
پێی بڵێن برا هەرچەن ناساغی
بە ڕەنگی ڕوخسار وەکو گولباغی
خودایش کەریمە بەخشندەو سەتتار
ئەبەخشێ تاوان ئەسەر تاوانبار
با دڵی ڕێك بێ لەگەڵ خودادا
نەڕوا بە بێسود لەگەڵ هەوادا

سوننەتە ئینسان ئەوەندەی پیی بکرێ بیر لەمردنی خۆی بکاتەوە بوئەوەی کە خۆی لە کردوەی ناڕەوا دووربخاتەوە ، پێویستە بۆ

نەخۆش وەسیەت بکا بۆ ئەوکەسانە کە نزیکن لێیەوە ، وە باوەڕیان پێ‌ئەکا لەبارەی قەرزوقۆڵەوە کـە لەسەریەتی وە ئـەو ئەمانەتانـە کـە دراونەتە دەستی ، وە یەکێ دیاری بکا بۆ دانەوەیان ، وە ئەگەر قەرزی لەسەر خەڵك ببێ باسی بکا وە سونەتە دەمی بە ناوی خـوداوە بێ • وە غافڵ نەبێ لـە ناوی خوداو لا اله الاّ الله زۆر بخوێنێتەوە ، وە سەدجار سوورەتی قل هو الله بخوێنێتەوە •

کەوتە حاڵی خۆی حازر بن لە لای
هەرکەسێ ڕێکەوت لە خزمو برای
یاسین بخۆینن چەند جار لەسەری
ئەمری پێغەمبەر هاتوە لەسەری
قورئان بۆ زیندوو مردو بە سوودە
کەلامی زاتی خودا مەقصوودە
وشەی شەهادەت بخەنە یادی
بەڵکو بۆی ببێ بەهۆی دڵشادی
وشەی شەهادەت بڵێن لەلایا
با ئەویش بیڵێ لەگەڵ برایا
دڵی تێك مەدەن بە ناوی گریان
با سیەی نەبێ بە قیمەی بوریان
جا لە پاش مەرگی هەرکەسێ بگری
قەیناکا هەرچەند چاترە صەبری

عەیادەت واتە چوونەلای نەخۆش سونەتە ، بـا چاوێشەشی بێ ، وە

سونەتە کەم دابنیشێ با نەخۆشەکە دڵی مەلوول نەبێ ، لە عەیادەتا فەرق نی‌یە لەبەینی ناسراوو نەناسراو و خزمو بێگانەدا ، هەتا سونەتە عەیادەتی ئەهلی (ذمة) لـە جوولەکەو گاور بەمەرجێ دراوسێ بن ، یا علاقـەو پێوەندیان لە گەڵدا بێ ، بەڵێ ئەم عەیادەتـە بۆ خـزمو براو دۆسـتو ئینسانی خاوەن قیمەتی ئایینی لـە دونیا ئەڵێ خێری زیاترە ••••

سونەتە نەخۆش بڕوا بۆلای دوکتۆر • وە دەرمان وەربگرێ • بەڵکو لە گەڵێ کاتا تەداوی واجبە ، وە تەرکی ئەبێ بەهۆی تاوانباری ، وەکو ئەوە کابرای نەخۆش ببێ بەهۆی ڕزگاری کۆمەڵێ لە بەڵایەك یـا لـە نەزانین یا ئەمانەتی خەڵکی لـە لا بێت وە بەپەلە بۆی نەدرێتەوە بـە خاوەنەکانیان •

وە سونەتە ئینسانی نەخۆش زمانی بە ناوی خوداوە بێ وە سەد جار سوورەتی قل هو الله احد بخوێنێتەوە ، وە زۆر جار لا الـه الا الله بڵێت ، وە سونەتە گومانی بە خوای تەعالا باش بێ وە هیوای میهرەبانـی بێت ، وە کاتێ وەزعی بەباری فەوتانا گۆڕا سـوورەتی یاسـین بخوێنن بەسەریا ، چونکی حەدیثی پیرۆزی لەسەرە وە سونەتە بۆ ئەوکەسـانە وان بەلایەوە ، خۆیان لا الـه الا الله بڵێن با ئەویش لەگەڵ ئەوانا بیڵێ ، چونکی فەرموودەی حەزرەتە (ص) هەرکەسێ ئاخر وتاری لا الـه الا الله بێ ئەوە ئەڕواتە بەهەشت • ئەمانەی باسمان کرد هەندێکن لە سونەتی کاتی نەخۆشی •••

یاسای پاش گیان دەرچوونی مردو

پاش مەرگ دەسبەجێ خزمو براکەی
بنێن بە یەکا دەمو چەناکەی

بنێن بەیەکا پێڵووی چاوانی
هەتا نەگۆڕێ شێوەی جوانی
بە دەسرۆکەیێ سەرو چەناکەی
پێکەوە بەستن بزانە تا کەی
ئەعزای ڕاکێشن هەتاکو گەرمە
چون لەو سەردەما بەدەنی نەرمە
جا پۆشاکەکەی لابەن لەبەری
چون یەك حەوایە قەبری ئەنوەری
جلێکی سوکی بدەن بەسەرا
لە بەرزی داینێن لە ماڵ یا دەرا
ئەگەر مایەوەو نەبرا بۆ حەمام
لەبەر مانیعی لە چەرخی ئەییام
با شتێکی قورس لە کێشی ئەوا
لەسەر سکی بێت بۆ مەنعی هەوا
بەلای ڕاستەدا یا بەلای چەپ بێ
یا بە قەفادا ڕووی لە قیبلە بێ
ئیعلانی وەفات لەسەر جەوازە
موسوڵمانان دێن بۆ سەر جەنازە
دوروستە ماچی ڕوخساری مردو
بۆ بێگانەو خزم بە بێ یەكو دوو
پەلەپەل بکەن بۆ ئەدای قەرری
لەبۆ تەنفیذی وەسیەتی بەرزی

ئەگەر ڕێنەکەوت ئیزن بخوازن
لە خاوەن حوقوق ئەوسا موجازن
تا ئامادە بن بە ئەرجومەنی
بۆ غوسڵو نوێژی بۆ کفنو دەفنی

کاتێ مردو دنیای دەرچوو زووبەزوو تا لەشی نەرمە چاوەکانی بنێن بەیەکا ، وە جمگەکانی لەشی نەرم بکرێن ، بەوجۆرە کە باسکی بریتەوە بۆلای ڕانی ، جا ڕاست ڕایبکێشن • وە بە دەسرۆکەیێ چەناکەی ببەسرێ بەسەریەوە ، وە بەرگەکانی هەموو لەبەر دابکەن • وە لەسەر شوێنێکی بەرز ڕای‌بکێشن ، وە شتێکی قورس لەسەر سکی دابنرێ ، وە ئەوکەسەی کە ئەم ئیشانە ئەکا ، ئەبێ مەحرەمێك بێ لە مەحرەمەکانی زیاتر میهرەبان بێ ، وە پاش ئەوە دەس‌بکرێ بە شۆردنی مەگەر شەهیدی جەنگی کافران ، ئەوە شۆردنی دروست نی‌یە ، بە شەرع ڕەوایە کە ئینسانی خزم یا بێگانە ، ڕوخساری مردوو ماچ بکا ، وە ڕەوایە خەبەر بدرێ بە مردنی ئەو کەسە ، بۆئەوە خەلکی خۆ ئامادەبکەن بۆ نوێژ لەسەر کردن ، وە ڕەوانەکردنی بۆ سەرقەبران •

پێویستە ئەگەر مەجالیان بێ لە پێش ڕێ‌خستنی مردوەکەدا قەرزو حوقووقێ کە لەسەریەتی بدرێتەوەو وەسییەتەکانی جێ‌بەجێ بکرێن ، ئەنا ئیزن بخوازن لە خاوەن حوقووق با مردوەکە تەجهیز بکرێ ئەوسا حەقی قەرزارو وەسییەت جێ‌بەجێ بکرێن •

هەروا ئەو حوقووقانە کە بەسراون بە عەینی ماڵی کابرای مردووەوە، وەکو حەقی زەکات ، وە کرێ خانووی دانیشتن بۆ ئەو ژنانەی کە عیددەی وەفاتیان لەسەرە و وێنەی ئەمانە فەرزە لەپێش تەجهیزی

مردوەکەدا جێبەجێ بکرێن مەگەر ترسی گۆڕانی مردوەکەمان بێ ئەوە لەم کاتەدا تەجهیز پێش ئەخرێ •

وەکو نەفەقە تەجهیزی مردوو .
بڕیار دراوە بە بێ بەکو دوو
کەوابێ فەرزە لەسەر مێردی ژن
تەجهیزی بکا چ تۆ بێ چ من
بۆ مردووی بێ کەس فەرزە بە کەماڵ
تەجهیزی لەسەر ماڵی « بیت المال »
« بیت المال » نەبوو لەسەر دەوڵەمەن
فەرزە تەجهیزی برای مؤتەمەن
یانی شۆردنو کفنو نوێژەکەی
جا دەفنی جەسەی حەسرەتڕێژەکەی
فەرزی کیفایەن . واجبی عامن
لە واجباتی دینی ئیسلامن
ئەگەر هەریەکێ لە ئارادا بێ
فەرزی عەینە بۆی دڵی ئاگا بێ

تەجهیزی مردوو لە سەر یاسای نەفەقە ئەڕوا • ئەگەر مردوەکە گەدا بوو لەسەر (بیت المال) ئەگەر (بیت المال) نەبوو لەسەر دەوڵەمەندە • هەستان بەو واجباتە فەرزی کیفایەیە ، هەرکەسێ بیکا لە (ذمە)ی هەموکەس دەرئەچێ ، وە ئەگەر هەریەکێ لەو شوێنەدا بوو ئەوە فەرزی عەینە لەسەری •

لەسەر دەستووری، ئیسلام حەرامە
غوسڵو کفنو نوێژ بۆ شەهید مامە
سوننەتی دینە دەسیان لێ نەدەن
لە بەرگی خۆدا دفنیان بکەن
مەبەس لە شەهید ئەی برای دڵدار
کوژراوی جەنگە بە دەستی کوففار
لە خەستەخانە بریندار بمرێ
غوسڵو کفنو نوێژی بۆ بکرێ
لە لای ئیمامی ئەعزەمدا وایە
کوژراوی جەنگی باغی وەهایە
هەروا کوژراوی (قطاع الطریق)
جەردەی ڕێگەگر بزانە تاقیق
یا کوژراوی دز لە کاتی شەوا
هەموو شەهیدن لە حوکمی ئەوا
شۆردنیان نی‌یەو نوێژیان فەرزە
تەقلیدی بکەن واتەکەی بەرزە
لە لای شافیعی بە قەولی جەدید
نوێژ ڕەوا نی‌یە بۆ مردووی شەهید
ئەوەی کە ئەڵێن حەزرەت نوێژی کرد
لەسەر شوهەدای واقیعەی (اُحُد)
ئەڵێ لەو نوێژە مەبەس دوعایە
نەک نوێژی مەشهوز برای بەمایە

بەچکەی لەبارچوو پاش حەیات بمرێ
ئەبێ تەجهیزی جێ بەجێ بکرێ
شۆردن و کفن و دەفنی واجیبە
هەروەها نوێژی لە مەتالیبە
ئەگەر نیشانەی حەیاتی نەبێ
بەلام سوورەتی ئینسانی هەبێ
نوێژی ناکرێ بەلام ماباقی
یانی کفن و دەفن فەرزە بەتاقی
ئەگەر سوورەتی ئینسانی نەبوو
بیپێچنەوە دفنی بکەن زوو
هەر (عضو)ێکت دی لە لەشی مردوو
نوێژو کفن و دفن واجبە هەموو
کە غوسلی واجیب ئیمکانی نەبوو
(تیمم) فەرزە بیکەن زووبەزوو
مەسحی ڕوخسارو دوو دەستی مردوو
لەگەڵ نییەتا بە بێ یەکودو

بزانن مردوو کە شەهید بێ شوردن و کفن و نوێژ لەسەرکردنی حەرامە ، لەسەر بیروباوەڕی ئیمامی شافیعی خوای لێ ڕازی بێ ، وە هەر لە بەرگ و پۆشاکەکەی خۆیا بە بێ دەستلێدان دەفن ئەکرێ ، وە شەهید بەوکەسە ئەڵێن کە لە جەنگی کافرانا بکوژرێ ، جا ئەگەر لە جەنگا بریندار کراو لە خەستەخانەدا مرد ئەوە وەکو مردووی عادەتی وایە شۆردن و کفن و نوێژو دەفنی واجبە ، وە ئەو قسە کە مەشهوورە گۆیا

حەزرەت نوێژی لەسەر شەهیدەکانی واقیعەی (اُحُد) کردوە ، ئـەوە مەبەس لەو نوێژکردنە دوعابۆکردنیانە ، ئـەنـا بەقـەطعی نوێژی بۆ نەکردوون ..

بەڵام لەسەر بیروڕای ئیمامی ئەعزەم (ابو حنیفه) خـوای لـێ ڕازی بێ ، ئەوە لە شەهیدانە کە ناشۆرێن و کفنیان بۆ ناکرێ و لە بەرگی خۆیاا دەفن ئەکرێن بەڵام نوێژ لەسەرکردنیان واجبە وەشـەهید لـە مەزهەبی ئەم ئیمامەدا وەکو بە کوژراوی جـەنگی کافران ئەوترێ بـە کوژراوی جەنگی کۆمەڵی یاخییان (بغـاة)و چەتە (قطـاع الطریق) و ڕێگرو یەکێکیش ئەوترێ دز بێتە سەری و بیکوژێ . ئەمانە شەهیدن وە شۆردنیان نییە ، بەڵام نوێژیان لەسەر ئەکرێ ، وە منداڵی کە لەباربچێ ئەگـەر لەپاش زینـدوێتی مردوە ئەوە وەکـو مـردووی دەرەوە وایە ، شوردن و کفن و نوێژو دەفنی واجبە ، وە ئەگەر نیشانەی حەیاتی نەبێ ، بەڵام شێوەی ئینسانی تیدابێت ئەوە نوێژی لەسەر ناکرێ بەڵام شـوردن و کەفن و دەفنی واجبە ، وە ئەگەر شێوەی ئینسانی تیا نەبوو ئەوە بپێچنەوە لـە پارچەیێك و دەفنی بکەن ئیتر غوسڵ و نوێژی نیـە ،

ئەگەر (عضو)ێک لـە (اعضاء)ی یەکێ لە موسوڵمانانی خۆمانمان دیت ، ئەوە واجبە وەکو مردووی تەواو بشۆررێ و کفن و نوێژی بکرێ ، ئەگەر مردوو وای بەسەرا هـات کـە شۆردنی لـەتواناداا نـەبوو ئـەوا پێویستە (تیمم)ی بکرێ ، بەمجۆرە یەکێ دوو جار دەست بدا بە زەویداو نیەتی (تیمم) بێنێ و ڕوخسارو هەردوو دەستی مردوەکە مەسح بکا .
پێویستە ئینسانی موسوڵمان ئاگای لەم یاسایانە بێ و ڕەفتاریان پێ بکا .

شۆردنی مردوو

شۆردنی مردوو بە یاسای ئیسلام
ئادابی هەیە بیزانن بەعام
ژن ژن بشۆرێ ، پیاویش پیاو
سوننەتی دینە ئەی برای خۆشناو
پیاو بۆ ژنی خۆی یا ژنی مەحرەم
هەم عەکسی ئەمە باشە خاترجەم
شۆردنی کورو کچانی منداڵ
لەبۆ ژنو پیاو ڕەوایەو حەڵاڵ
ئەگەر هەر تەنیا نامەحرەم ببێ
ژن بۆ غوسلی پیاو پیاو لەبۆ ژن بێ
لەم کاتا شۆرین تاوانەو حەرام
(تیمم) فەرزە بە یاسای ئیسلام
ئەمە (أصح)ە بەڵام بە (صحیح)
غوسلی دروستەو نابێ بە قەبیح
بەم مەرجە زیندوو بۆ کابرای مردوو
(قطعا) نەڕوانێ ئەگەر قابیل بو
کە هاتو شۆردی کافییە کافی
با کافریش بێ بە واتەی سافی
لەبۆ (تیمم) نییەت پێویستە
بە جۆرێ بیسنت کافییەو بەستە

ئەبێ بە جێگر بۆ شۆردنی ئەو
یاسای ئیسلامە بە نورو پڕتەو

شۆردنی مردوو پیاو یا ژن گـەورە یا بچووك فەرزە لەسـەرمان پێویستە ژن ژن بشۆرێو پیاو پیاو ، بەڵام بۆ مردوویێ کەماڵ بێ کوڕ بێ یا کچ دروستە پیاوو ژن بیانشۆرێ مادام نەگەیشتبن بە تەمەنێك ئارەزووی نەفس بۆیان بڕوا ، هەروا دروستە بۆ پیاو ژنی خۆی بشۆرێ ، وە ژن مێردی خۆی بشۆرێ ، وە پیاو دایكو خوشكو كچو پووری خـۆی بشۆرێ • وە ژن باوكو كوڕو براو مامو خاڵی خـــۆی بشـــۆرێ • (الحاصل) شۆردنی مەحرەم دروستە بۆ پیاوو ژن ، ئەگەر هەر نامەحرەم هەبوو نەیشۆرێ بەڵكو (تیمّم)ی مردووەكە بكەن • ئەگەر وا هەڵكەوت نامەحرەم شۆردی ، قەناعەت ئەكرێ بەو شۆردنە مادام ڕەسا بێ ، حەتتـا بـا ئەو نامەحرەمە ئینسانێكی كافر بێ ؛ چونكی شۆردنی مردوو نیـەتی نی‌یە تا بڵێین كافر خاوەنی نیەت نیە •

با بە خەلوەت بێ شۆردنی مردوو
مەحرەم بیشۆری چاكە ئەگەر بوو
شۆردنی مردوو شۆردنێكە وا
عامو شامیل بێ بە لەشی ئەوا
شۆردنی مردوو نی‌یەتی ناوێ
بەڵام دەس‌نوێژی نی‌یەتی ئەوێ
گیانی بشۆرێ چ پێستو چ موو
كافی‌یە بە شەرع ئەرچلۆنێ بوو

بەڵام بە یاسای ئایینی ڕەسا
فەرموو وەربگرە دەرزی مامۆسا
جەنازە دانێن لە شوێنێ بەرزا
قەت ڕای مەکێشن لە تەختی عەرزا
بەئاوێکی سارد موناسیب بۆ حاڵ
ئەعزای بشۆرن بە شێوەی کەماڵ
ئەگەر پێویستی بە ئاوی گەرمە
بە عوزری شەرعی وا تەت لەسەرمە
داینێ لەسەر قنگ چۆن ڕێکەوێ بۆی
پاڵبدا پشنی بە کەشکەی ئەژنۆی
دەستی ڕاست لەسەر شانی بێ جلی
پەنجەی زل لەسەر قولّی پشتملی
دەستی چەپ بێنێ لەگەڵ هێزی دەس
بەسەر سکیدا بێ ترس و مەبەس
جا ڕای بکێشێ لەسەر قەفی پشت
کیسە لەدەس کا بەرو پشتی مشت
هەرچۆن ئاسانەو بۆی هەڵئەسووڕێ
عەورەت پاش و پێش پوختە بشۆرێ
جا دەس کێشەکەی تازە کاتەوە
باش دەم و لووتی پاك بکاتەوە
دەم و ددانی بە ئاوی (نظیف)
پاك بکاتەوە لە ماددەی (کثیف).

بەلام با دەمی زۆر نەکاتەوە
بۆ ئیحتیرامی لابکاتەوە
مەگەر شتێکی پیسی تێدابێ
ئەوجارە ئاوێش با لەگەلیا بێ
پاش ئەمە تەواو دەس‌نوێژی بگرێ
ئاگای لە خۆ بێ غەفلەت داینەگرێ
بۆ ئەم دەس نوێژە کە خۆی سوننەتە
نی‌یەت هێنانی فەرزی (ذمة)ە
جا سەروریشی بشۆرێ تەواو
بە شانەشیان کا شانەی دان بلاو
ئەمجار ڕایکێشێ لەسەر قەفی پشت
دەس‌کێشی تازە بگرێتەوە مشت
لای ڕاستی بشوا لەسەر هەتا پێ
ئەمجار لای چەپی با ئاگات لێ بێ
جا لەشی مردوو هەڵبسوورێنە
بۆسەر لای چەپی‌و حیکمەت بنوێنە
نەیخا بەڕوودا با هەر بەمجۆرە
لەسەر لادا بێ ئەمە زەروورە
لای ڕاستی پشتی بشۆرێ تەمام
پیش خستنی ڕاست ڕەسمە بۆ ئیسلام
جا بیخاتەوە بە سەر لای ڕاسا
لای چەپی بشوا لەگەل ئیخلاسا
لەم شۆرینانا بۆن‌خۆشێ هەبێ
دەفعی بۆنی پیس لەو شەخسە ئەبێ

ئەم شۆردنانە کە بەیانم کرد
هەموی یەك غوسلە بۆی بڕوانە ورد
غوسلی دووهەمینس بە وێنەی یەکەم
لە گەل بۆنخۆشێ ببە خاترجەم
بەڵام سێهەمین ئاوێکی ساف بێ
بۆنخۆشی نابێ نەك جێی خیلاف بێ
چونکە ئەی ئاوە کەپیێ ئەشۆرێ
ڕەنگ‌و بۆنو تام نابێ بگۆرێ
یەکێ لەو سێ‌بە بگۆڕێ ئەلحەق
شرعا دەرئەچێ لە ئاوی موتلەق
لەدوای شۆردنی مردووی موحتەرەم
پیسی پەیدابوو زیادە یا کەم
تەنیا شۆردنی ئەو شوێنە فەرزە
نەك ئیعادەی غوسل ئەم دەرزە بەرزە
بە لەیەکدانی پێستی نێرو مێ
تێك‌ناچێ غوسلی با ئاگات لێ بێ

لای کەمی شۆردنی مردوو ئەوەیە کە لەپاش لابردنی هەر پیسی‌یەك کە بەلەشیەوە بێ هەموو گیانی بە ئاوێکی پاك‌و پاکەوەکەر بشۆرن وە ئەو ئاوە بگا بە هەموو شوێنێکی کە شۆردنی پێویست بێ بۆ لابردنی لەش‌پیسی تەنانەت ژێری پێستی سەری زەکەری نێرینەیەك خەتەنە نەکرابێ •

ئەگەر مردوەکە قابیلی شۆردن نەبوو پێویستە (تیمم) بکــرێ هەروەها ئەگەر شوێنێکی قابیلی شۆردن نەبێ ئەوە (تیمم)ی ئەکرێ

لەپاش شۆردنی ئەو شوینە • بزانن واجب نی یە لەسەر مردوشور نی یەتی غوسلی مردوو بهێنێ بەلام سونتەتە نی یەتی غوسلەکەی بهێنێ ، هەروا بۆ (تیمم)ەکەیش نی یەت هێنان سونتەتە و واجب نی یە ئەوەندە هەیە واجبە (تیمم)ی مردوو لەپاش لابردنی هەموو پیسی یەك کە بە لەشی مردوەکەوە بێ •

ئەگەر لەپاش شۆردن یا پاش (تیمم) شتێکی پیس لە لەشیەوە هاتەدەرەوە تەنها واجبە ئەو پیسی یە لابرێ و دووبارە کردنەوەی شۆردن و (تیمم) کردنی واجب نی یە • حەرامە لەسەر مردووشۆر تەماشای عەورەتی مردووەکە بکا • کەراهەتیشی هەیە تەماشای غەیری عەورەتی بدا مەگەر ئەوەندە کە پێویست بێ بۆ شۆردنەکەی • لای زورووی شۆردنی مردوو ئەوەیە لە شوێنێکی خەلوەتا بێت و شوێنەکە سەر داپۆشراو بێ ، وە لەسەر تەختەیەك داینێن و دیزداشەیەکی لەبەرابێ لەشی داپۆشێ • بەئاوێکی ساردیش بشۆررێ ، مەگەر لەبەر عوزرێ پێویست بێ بە ئاوی گەرم بشوررێ • ئەبێ وەزعی شۆردنەکەیشی وابێ مردووەکە لەسەر ئەو تەختە دابنیشێنرێ بەجۆرێ مەیل بکا بۆلای پشتەوەو مردوو شۆرەکە دەستی ڕاستی لەسەر شانی ڕاستی مردووەکە دابنێ و پەنجەی گەورەی دەستی لە قوولایی پشتی ملی توند بکاو پشتی بدا بە ئەژنۆی ڕاستی خۆیەوە ، جا دەستی چەپی بەهێز بهێنێ بەسەر سکیا بۆئەوەی ئەگەر شتێکی تیابێ دەربچی • ئەمجا بەسەر پشتا ڕای بکێشێ و بە دەستی چەپی بە لەفافەیەکەوە عەورەتی بەرو دوای بشۆرێ ، پاش ئەمە لەفافەیەکی تر بکاتە دەستی ، پەنجە بکا بە دەمیا وە بیهێنێ بەسەر دانەکانیا • وە هەرچی لە کونەلووتەکانیا هەبوو پاکی بکاتەوە • جاوەك دەس نوێژی زیندوو دەس نوێژێکی باشی بۆ بگرێ • واجبە لەسەر مردوشۆرەکە نی یەت بۆ ئەم دەس نوێژە بهێنێ بەلام نی یەتی دەس نوێژی سونتەت بهێنێ ، پاش ئەمە

سەرو پێشی بشۆرێ بە ئاوێـکیوا بە شـتێکی بۆنخۆشـی وەکو مۆرد بونخۆش کرابێ ، وە بە شانەیەکی دانساش بە نەرمیو ئارامی بۆی دابهێنێ • وە ئەو هەر موویەکی لێ کەوتە خواردوە بیخاتەوە ناو موە کانی ، پاش ئەمە لای ڕاستی بشۆرێ لە سـەر تـا پێ جـا لای چەپی ئەوجـار هەڵیسووڕێنێ بۆ لای چەپی بۆ ئەوە کە لای ڕاستی لەپشتەوە تا پێ بشۆرێ •

جا هەڵیسووڕێنێتەوە بۆ لای ڕاستی : بۆئەوە کە لای چەپی بشۆرێ لـە سەرووی پشتیەوە تـا پێی •

وە لە هەمو ئەم شۆردنەشدا شتێکی بۆنخۆشی وەکو مۆرد تێکەڵی ئاوەکە بکات • ئەمە هەمووی کـە وتمان ، بە ناقـە عوسلێ دائەنرێ • سوننەتە بۆ جاری دووهەمیش وەك جاری یەکەم بیشواتەوە • هـەروا جاری سێهەمیش ، بەڵام بۆ جاری سێهەم بە ئاوێکی ڕووت لە بۆنخوشی هەموو لەشی وەکو جارەکانیتر بشوا • ئەمە سێ جار ، ئەم سێ جـارە هـەر جاری سێهەمی بەکاردێت ؛ چونکە جارە پێشووەکان ئاوەکە بەهۆی ئەوشتە بۆنخۆشانەوە کە تیایا بوون پاکەوەکەر نەبوە ، بەڵام ئاوی جاری سێهەم ئاوێکی ساف بووە شتێکی تیا نییە بۆنی بگوڕێ ، ڕادەی زۆر تەواوی شۆردنی مردوو ئەوەیە • هەر کـام لەم سـێ شـۆردنـە دوو جاری تریش دووبارە بکرێتەوە کە هەمووی ئەکاتە نۆ غوسڵ ••

باشتر ئەوەیە پیاو پیاو بشۆرێو ژن ژن ، بەڵام دروستیشـە پیاو ژنی خۆی بشۆرێو ژن مێردی خۆی بشۆرێ ، ئەوەندە لەم کاتەدا سـوننەتە مردووشۆرەکە دەس پێچکێکی بەدەستەوە بێ ، بۆئەوەی دەستی نەکەوێ لە پێستی مردووەکە هەرچەندە مەحرەمیشە •

تـەرتیب لە شـۆردنی مردوودا ئەوەیـە یەکـەم ئـەو پیاوانە کـە موستەحەقن بۆ نوێژ لەسەرکردنی وەکو باوكو باپیرەو کوڕو کوڕەزا

جـا برای باوکو دایکی ، جا برای باوکی ، دووهەم پیاوێ کە مەحرەمی بێ وەکو خاڵو باوەپیارە ، سێهەم پیاوێ کە خزمایەتی لە ئەڵیا هەبێ وەکو خاڵۆزا • چوارەم پیاوی بێگانە ، پێنجەم ژنی خۆی • لە شۆردنی ژنیشدا تەرتیب بـەم جۆرەیە :

یەکەم ژنێ کە مەحرەمی بێ ، بەڵام پووری خوشکی باوك لەپێش پووری خوشکی دایکەوەیە • دووهەمژنێ کە خزمی بێت وەکو پوورزاو خاڵۆزا ، سێهەم مەحرەمی شیر وەکو خوشكو خوشـکەزای شـیری •

چوارەم مەحرەمی ژنو ژنخوازی ، وەکو خەسوو بووكو کچی مێرد ••• پێنجەم ژنی بێگانە • شەشەم مێردی ئەو ژنە کە مردوە • ئەگەر مردووەکە ژنی زەیسان یا خاوەنحەیز بوو ، ئەوە تەنیا ئەم غوسلی مردنە کافییەو غوسلی پاکەوەبوونی لە حەیزو زەیسانی ناوێ پاك بوو بێتەوە یـا پاك نەبوو بێتەوە •

ئەگەر بۆ شۆردنی ژن هەر پیاوێکی نامەحرەم هەبوو یا بۆ شۆردنی پیاو هەر ژنێکی نامەحرەم هەبوو ، ئەوە دروست نی‌یە مردوەکە بشۆرزێ، بەڵکو ئەبێ (تیمم)ی بۆ بکرێ ، بەڵام ئەگەر وا هـەڵکەوت ئەو پیـاوە نامەحرەمـە یا ئـەو ژنە نامەحرەمە مردووەکەی شۆرد ئەوە کافی‌یـەو فەرزەکەمان لەسـەر لائەچێ • ئەگەر ژنی مردووشۆر لەحـەیزا بوو قەیناکە••منداڵێکیش نەگەیشتبێتە قۆناغی ئارەزوو کوڕ بێ یا کچ،دروستە بۆ پیاو یا بۆ ژن بیشۆرن، بەڵام ئەگەر گەیشتبوونە ئەو قوناخە ، ئەوە حوکمی پیاوو ژنیان هەیە • منداڵی لەبارچوو ئەگەر سەرو سوورەتی بنیادەمی یـا دەرنەکەوتبوو شۆردنو نوێژی ناوێ ، بەڵام سـوننەتە جلێکی بێـود بپێچرێو دەفن بکرێ •

ئەگەر سەرو سوورەتی بنیادەمیشی پەیداکردبوو ،. بەڵام نیشانەی

زیانی نەبوو وەکو دەنگ‌و ئاوازە یا جووڵەجووڵ ئەوە پێویستە بشوررێ‌و کفن‌و نوێژ لەسەرکردن‌و دەفن‌کردنی واجبە » .

ئەگەر پارچەی ئینسانێك لـە شوێنێکدا کەوتبوو ئەوە حوکمی وەکو مردوویەکی تەواو وایە شۆردن‌و کفن‌و نوێژ لەسەرکردن‌و دفن‌کردنی پێویستە .

شەخسی مردووشۆر با زۆر ئەمین بێ
جێگەی باوەڕو خاوەنی دین بێ
وەزعێکی باشی لە مردوو بینی
بیگێڕێتەوە زۆر بە ئەمینی
عەیبێکی لێ دی سڕی داپۆشێ
مەگەر فاسق بێ‌و بۆ شەڕ تێکۆشێ
ئەوە باس بکا بۆ موسوڵمانان
ئەر نەبێ بە هۆی فیتنەی نێوانیان
نینۆك‌کردن‌و سەرو بەر تاشین
مەکرووهە لەبۆ مردوو بەپێی دین
بەڵکو خەتەنەیشی ئەگەر نەکرابێ
وازی لێ بێنن قەی‌نا با وا بێ
ئەوەی ئاسانە فەرزە بیشۆرێ
کە قابیل نەبوو (تیمم) بکرێ
یانی ڕوخسارو دوو دەستی مردوو
بە تۆزێکی پاك مەسحی بکەن زوو
مردووشۆر لەپاش شۆردنی مردوو
سوننەتە بۆ خۆی غوسل بکا زوو

سوننەتە ئەوکەسە مردوو ئەشۆرێ ئینسانێکی پاکو ئەمین بێ جـا ئەگەر شتێکی باشی لەو مردووەوە بینی بەساغی بیگێڕێتەوە ، خۆ ئەگەر عەیبێکی چاوپێکەوت باسی نەکاو بیپۆشێ مەگەر مردووەکە ئینسـانێکی فاسقی ئاشکرا بێ ، ئەوە دوروستە عەیبەکەی باس بکرێ بەومەرجە نەبێ بە هۆی فیتنەو غەوغا لەلایەنی کەس‌وکاری مردووەکەوە •

بزان کەراهەتی هەیە نینۆك کردنی دەست‌وپێی مردوو ، وە تاشینی وری سەرو ڕیشی ، هەروا مووی بەرو بن‌باڵی لانابرێن ، حەتتا ئەگەر ڕشـو چنـه دابوویانە مووی سەرو بەرو ڕیشی پیـاو ، یا قژی ژن‌و مەمی تـەڕبوونی مووەکانیـان ئەکرد ئـەوە عـەفـویان لـێ نـەدرێ‌و ناتەشرێن‌و پیویستیان بە (تیمم) نی‌یە ••• بەڵێ ئەگەر مووی ســـەرو ڕیش لەخۆیەوە لوولی خواردبو ، یا بەهۆی دەرمانێکەوە وەکوو (جەوی) نووسابون بەیەکەوەو ئاویان پێ نـەئەگەیشت ، ئـەوە لەم کانـەدا واجبـە بتاشرێن ، •• بەڵام لـە حاشیەی (شیروانی)دا نووسراوە دروست نی‌یە بە هیچ حاڵێ مووی مردوو بتاشرێ‌و عەفو ئەدرێ لە تەڕنەبوونی • ئـەم فەرموودەیە جێگەی ئیعتیبارو پشت‌پێ‌بەستنە ، ڕەفتاری پێ‌بکەن ، بزانن یەکێ بە جل‌وبەرگی ئیحرامی حەج یا عومرەوە بمرێ ئەوە حەرامە وەزعی بگۆڕێ ، واتە نابێ لەکاتی شۆردنیا ئاوەکە بۆن‌خۆش بکرێ ، هەروا حەرامە کەبۆنی خۆش بکرێ بە کفنەکەیا، تا شێوەی ئەو ئیحرامەی پێوە بمێنێ • هەروا نابێ کفنی دروومان کراوی پێوە بپێچرێ • پێویستە دەست‌و دەم‌و چاوی ژن بەدەرەوە بێ ، جا لەپاش ئەوە کە شـۆردنی مردوو تەواو بوو سوننەتە کە مردووشۆرەکە خۆی بشوا بە نی‌یەتی مردوو شۆردن •

کفن بۆ مردوو پێویستە

کفن پێویستە بۆ لەشی مردوو
بەبانی ئەکەم حالی ببە زوو
لەشی داپۆشێ لە سەرۆ تا پێ
لەسەر میراتە واجبە بکرێ
دووهەمو سێهەم حەقە بۆ مردوو
نابێ بە مانیع (وارث) هەرکەس بو
بەڵام ئەگەر قەرز ماڵی دابگرێ
خاوەنقەرز مەنعی ئەوەی پێ ئەکرێ
زیاد لە سێ کفن حەرامەو بەتاڵ
ئەگەر میراتبەر مەحجوورەو منال
کە سێ کفن بن با لەفافە بن
سپیو سەرتاپاو بە (نظافە) بن
ئەگەر تەفاوت لەوانا هەبێ
با گەورەتریان بەدەرەوە بێ
دووهەم لەو کەمتر سێهەم لەوکەمتر
تا دەرکەتوویان دەرچێ جوانتر
زیندوو کاتێ بەرگ ئەکاتە بەری
جوانتر دەرئەخا لە بۆ هاوسەرێ
هەموویشیان فەرزە کە لەش دابگرن
لەمبەرەوبەری قەدی تێپەڕن

یانێ لەپێشا گەورەتر ڕاخەن
باقی بەتەرتیب لەسەر ئەو داخەن
بۆنیان خۆش بکەن ئەو لەفافانە
با بۆنی خۆش بێ ئەو شەخسە جوانە
کفن بوون بە پێنج وا موعتەبەرە
نێر سێ لەفافەو کراسو مێزەرە
کراسی قۆڵدار داگرێ بەدەن
با سەرتاپێ بێ مەنعی لێ مەکەن
بۆ ژن لەفافە لەگەڵ ئەو سێیە
دابی شەریعەت زۆر بەڕێوجێیە
بەڵام لەبۆ پیاو چاتر وەهایە
هەر سێ لەفافەی بەقەد کیفایە
وردە کفنەکان لە ژێرەوە بن
ئەوسا لەفافە لە لەشیان پێچن
دوو ڕانی مردوو پێکەوە بەستن
لەناو فەدیشیا پشتێن ببەستن
کە داتان هێڵان بۆ قەبری خۆیان
بیان کەنەوەو لاچن لەقەدیان
کفنی مابەینی ناوکو ئەژنۆ
ناوی (ازار)ەو دەرپێ لەلای تۆ
کراسی هەردوو لەشانەوە دێ
هەتا ئەگاتە سەر قولاپەی پێ

مێزەر لەبۆ نێر ئەیپێچن لە سەر
سەرپۆشی ژنان لەبۆ دەوری سەر
کونی لەشی گشت بە لۆکە بگرن
بەمجۆرە رێگەی جانەوەر بگرن
بەلاّم گەر مردوو لەناو ئیحرامە
بۆنخۆشیو سەتری سەری حەرامە
ژن دامەپۆشن دەمو چاوی لەو
دوورین ڕەوایە لەبۆ کفنی ئەو
هەرچی حەلاّل بێ لەبۆ پیاوو ژن
لە پاش مردنیان ئەکرێ بە کفن
کفنێ شۆراو بێ (شرعا) ئەولایە
نەشۆراو بێ هەروا ڕەوایە

مردوو کفن ئەکرێ بە هەر بەرگێ لـە کاتی زیندوێتیدا دروسـت بووبێ بۆی ، بەلاّم باشتر ئەوەیە کە ڕەنگی سپی بێ • لای کـەمی کفن پۆشاکێکە هەموو لەشی داپۆشێ ، بێجگە لە سەری پیاوێ وە ڕووی ژنێ کە لەئیحراما بووبن لـەکاتی مردنا ، ••• ئـەم ئەندازە حەقی خودایـە هەرچۆن بووە ئەبێ جێبەجێ بێ •

ئەوەیش کە حەقی مردوو خۆیەتی سێ کفنی سەرتاپێیە • کـەس ناتوانێ مەنعی ئەم سێ کفنە بکا لە مردوو مەگەر خاوەن قەرزێکی وەها کە قەرزەکەی هەموو مالّی مردووەکە دابگرێ • میراتگران ناتوانـــن مەنعی کفنی دووهەمو سێهەم بکەن لـە مردوو ، هەرچەند مانّی نابانّغیشیان

تیابێ ؛ چونکە ئەم سێ کفنە حەقی مردووەکەیە ، بەلام ئەگەر
خوی وەسیەتی کردبوو بۆی نەکەن ئەوە بۆی ناکرێو قەناعەت ئەکرێ
بەتاقە کفنێ • ئەوەیش کە حەقی میراتکرە ، عیبارەتە لە کفنی چوارەمو
پێنجەم ، کەواتە ئەگەر لەناو میراتگرەکانا منالّی نابالغ هەبوو ، ئەوە بە
قەتعی ئەو دوو کفنە زیادە (چوارەمو پێنجەم) دروست نی‌یە لە میراتی
مردووەکە بکرێن • هەروەها ئەگەر میراتکری بالغ ئارەزووی نەبوو
ئەو دوو کفنە زیادە بکا ئەوا پێی ناکرێو ئەتوانێ مەنعی بکاو ئەوانەی
بۆ ناکرێ • جا ئەگەر ، هیچ مانیعی نەبوو لە زیادکردنی ئەم دوو
کفنەیش ، ئەوە بۆ ژن وا باشە پێنج کفنەکەی دوانیان بالاپێچ (لفافة)بن‌و
سیانەکەیان جلێك بێ بۆ بەینی ناوکو ئەژنۆ کە پێی ئەلّێن (ازار) لەگەلّ
کراسێکی قۆلّدار کە لە ناوشانیەوە تاقولاپەی پێکانی بگرێتەوە کە
پێی ئلّێن (قمیص) • سەرپۆ شێکیش کە بەدەوری سەریا بپێچرێ کە
پێی ئەلّێن (قمیص) • سەرپۆشێکیش کە بەدەوری سەریا بپێچێ کە
کفن هەرسێ کفن باشترە ؛ چونکە داپۆشینی ژن لە داپۆشینی پیاو
ەتلەبترە ، بەلاّم دروستە دوانە زیادەکەشی بۆ بکرێ • زیادەڕەوی لە
کفن‌کردنا کەراهەتی هەیە هەرچەند مانیعیش نەبێ ، کفنی شۆراویش
لە نەشۆراو چاکترە •

منداڵیش وەکو بالغ وایە لە ئادابی کفن‌دا ، ئەگەر پێنج کفنی بۆ
بکەن ئەوە دروستە • ئەگەر کەسوکاری پیاوی مردوو ئارەزوویان وابو ،
پێنج کفنی بۆ بکەن ئەوە واباشە سیانیان بالاپێچو دوانیان کراس‌و مێزەر
بن ، ئەگەر هەر سێ کفن کرا بۆ مردوو ، ئەوە واجبە سێ بالاپێچی وا
بن هەموو لەشی مردووەکە داپۆشن ، باشتریش ئەوەیە هەرسیانیان وەکو
یەك وابن • ئەگەر گەورەو بچوکیان بوو ، کامیان گەورەترە ئەوەیان
لەژێرەوە ڕاخەن ، ئەمجا دووهەمەکەیان‌و پاشان سێهەمەکەیان • سوننەتە

دەرمانی بۆنخۆش بە هەر سێکەیانەوە بکەن ، ئەگەر زیاتریش بوون هەر بەمپێیە ڕایان خەنو ووردە کفنەکان ، وەکو مێزەر وە سەرپۆش و کراس لەژێری لەفافەکانەوە بن ، یا لەفافەکان بێن بەسەریانا • وە مردووەکە وشك بکەنەوەو لەسەر پشت ڕایکێشن بەسەر کفنەکاناو لۆکەی پاکی شیکراوە ، لەسەر هەموو کونەکانی لەشی دانێن وەکو وێچاوو دەمو لووت ، جا یەکەیەکە کفنەکانی پێوە بپێچن و ، بە شتێك وەکو قایشی پشتێن لەماددەی کفنەکە قایمیان بکەن • کاتێ خستنیانە قەبرەکەوە ئەو پشتێنانەی لێ بکەنەوە ••• بزانن کفنی مردوو لە ماڵی مردووەکە ئەبێ • ئەگەر خۆی ماڵی نەبوو لەسەر ئەوکەسەیە کە نەفەقەی لەسەریەتی وەکو باوك و باپیرو کوڕو کورەزاو مێرد • ئەگەر ئەمانە نەبوون ، لەسەر ماڵێکە وەقف کرابێ بۆ کفن کردنی مردوو • ئەگەر ماڵی وەقفیوایش نەبو لەسەر هەر موسولمانێکی دەسەڵاتدارە کە لەو شوێنەدا بێ • هەڵگرتنی کفن کەراهەتی هەیە ، مەگەر کفنێك کە زۆر لە شوبهە دوور بێ بەڵام هەڵکەندنی قەبر لەپێش مردنا دروستە ، نەخوازەلا لە شوێنێکا کە عەرزەکەی ڕەق بێو بەزەحمەت هەڵبکەنرێ • ئەمە کەمێك بوو لە ئوسووڵی کفن کردنی مردوو واجبە بیزانن •

نوێژی مردوو

پاش ئەوە مردووت شۆردو کفنت کرد
فەرزە نوێژەکەی زۆر بەدەستوبرد
مەکرووهە نوێژی لەپێش تەکفینی
ئەگەر جل هەبێ بۆ داپۆشینی
ئەینا حەرامە چون سەتری عەورەت
لە کاتی نوێژا مەرجە بۆ صیححەت

فەرزە ئەم نوێژە لەسەری بکرێ
لەپێش ئەوەدا کە دفن بکرێ
کەوتە پاش دەفنیش دروستە لەوێ
بەمەرجێ کە پێش فەبری نەکەوێ
حازری ولات فەرزە بۆ (ذمّە)ی
بێت نوێژی بکا لەسەر قەبرەکەی
مەگەر هاتنی گەلێ زەحمەت بێ
زەحمەتێکی وا غەیری عادەت بێ
ئەوە دووربەدەور نوێژی ڕەوایە
(حانیفەی جەمەل) ئەلێ وەهایە
ئەم نوێژە فەرزە فەرزی کیفایە
یەکێ لە گەلێ بیکا ڕەوایە
هاتو لەو شوێنا تاقە یەکێ بوو
فەرزی عەینە بۆی بڕوا بیکا زوو
حەقی وەلیە نوێژی جەنازە
باوکو باپیرەی بە ئیمتیازە
ئەمجار (عصبە)ی نەسەبی مردوو
بە باسای میرات بە بێ یەکو دوو
بە ئیزنی ئەوان دروستە بۆ غەیر
با بیکاو بگات بە ئیحسانو خەیر
تەکراری نوێژی جەنازە ئەبێ
لە چەند کەسەوە باش ئاگات لێ بێ

نەك كردنەوە بۆ یەكێ چەند جار
ئەم شێوە دوورە لە شەرعی موختار
نوێژ لەسەر غائیب لە هەر ، ولاّتا
ڕەوایە بۆ تۆ لەسەر بساتا
حەزرەت لە (طیبە)(١) لەسەر نەجاشی
نوێژی غائیبی بۆ كرد بە خۆشی
نێرینەی منالّ لە بۆی ڕەوایە
ئەم نوێژە بكا بە فەدرو پایە
بەلاّم قەت بە ژن جێبەجێ نابێ
ئەگەر ئەو شوێنە نێرنیەی تیابێ
لەسەر چەند مردووی حازری یەكجێ
بە تاقە نوێژێ (أكتفاء) ئەكرێ
ئەگەر خاوەنیان بەوە ڕازی بن
ئەینا یەك بەیەك با جێبەجێ بن

شەرتی نوێژی جەنازە

شەرتی ئەم نوێژە وەكوو نوێژەكان
پاكی یە لەبۆ پۆشاكو مەكان
مردووی دابەسراو بە شریتی پیس
نوێژی بەتاڵە بێشوبهەو تەلبیس

(١) طەیبە نازناوی مەدینەی (منورە)یە •

فەرزە ئەو پەتەی لێ بکاتەوە
جا نوێژی بکا بە نیشاطەوە
واجبە پاکی تابووتو جێگەی
پاکی ئەو جلەش بەسەریا ئەدەی
ئەم مەسئەلەیە بەیان کراوە
لەشوێنی خۆیا تەفصیل دراوە

ئەرکانی نوێژی جەنازە

ئەرکانی حەوتن یەکەمیان نی‌یەت
نی‌یەتی نوێژی فەرزی کیفایەت
لە سەر ئەو شەخصە کەوا مردووە
ڕووی لە بارەگای خودا کردووە
دووهەم چوار (تکبیر) بە حاڵی قیام
(الله اکبر) فەرزە لە ئیسلام
سێهەم فاتیحە پاش یەکەم (تکبیر)
لەگەڵ (تعوّذ) سوننەتی بەشیر
بەلاَم (افتتاح) یا (ضمّ السورە)
سوننەت نین لێرا لێمان ببوورە
چوارەم صەلاوات پاش دووەم (تکبیر)
لەسەر حەزرەتی ڕەسوولی بەشیر
پێنجەم . دوعایە لەدوای سێهەم
دوعا مەقبورلە لای خودای ئەکرەم

بۆ گەورەو بچووك لەبۆ ژن و پیاو
فەرقیش بە ضەمیر بۆ تو دیتە ناو
شەشەم سەلام دان لەدوای چوارەم
حەوتەم ڕاوەستان لە نوێژا سەرجەم
بەرزبکەرەوە دەستت بۆ سەرشان
کاتی (تلفظ) بە تەکبیرەکان
خوێندنی سیرڕی حەقە لە شەرعا
لەبۆ فاتیحەو سەلاوات و دوعا
(قیام) زەحمەت بوو با دابنیشێ
لەتاقەتبەدەر زەحمەت نەکێشێ
نوێژی جەنازە لەگەڵ جەماعەت
بە سێ صەف ئەبێ بە مایەی زەحمەت
کاتێ (مسبوق) هات بەونیازەوە
نییەت و تەکبیر بە ئیعزازەوە
ئەمجا فاتیحە بخوێنێ تەمام
جا بڕواتە سەر ئەرکانی ئیمام
بەر لە (اکمال)ی فاتیحە ئەگەر
ئیمام گەیشتە (الله اکبر)
فەرزە بۆ (مسبوق) بە شەرعی ئیسلام
تەبەعیەتی ئادابی ئیمام
جا کاتێ ئیمام سەلامی داوە
جێبەجێ بکا ئەوەی کە ماوە

لەسەر میثالی مەسبووقی صەلات
خودا بە کەرەم تەوفیقت بدات
بزانن فەرزی نوێژی مردووان
ئادابی هەبە کاتی ڕاوەستان
بۆ مردووی پیاو موقابیل بە سەر
نی‌یەت بهێنێ (ألله اَکبر)
بۆ ژن لەحاستی سێ‌بەندەیا بێ
لەسەر ئەم یاسا ئیمام ئاگا بێ
کاتێ جەنازە برا بۆ قەبران
سەری پێش بخەن ئەی برادەران
کاتێ دانرا لە گۆڕستانا
سەری لە لای پێی چاڵی قەبرانا
بە سێ کەس تابووت هەڵبگرن وەها
یەکێ لەپێشێ دوو کەس لەدوا
تەشییعی مردوو ڕەوانە کردن
سوننەتی دینەو جەزا وەرگرتن
لەپێشەوە بێو بڕوا بە پیادە
ئیحسانی زۆرە لەبۆ جیهادە

ئەرکانی نوێژی مردوو حەوتن ، یەکەم : نی‌یەتی فەرزی نوێژی مردووەکەیە لەگەڵ (الله اکبر) کردنی (تحرم)دا ئیتر پێویست ناکا باسی ئەوە بکا کە ئەو نوێژە فەرزی کیفایەیە یا فەرزی عەینە هەروا پێویست نی‌یە مردووەکە بناسێ ، ئەگەر زۆریش بوون پێویست نی‌یە ژماردیان

بزانێ یان بزانێ ئەو مردووە ژنە یا پیاوە ، بەڵکو ئەگەر نیەتی نوێژی
جەنازە بێنێ بۆ هەموو ئەوکەسانە کە لەوڕۆژەدا مردوون دروسە ، وە
ئەگەر چەند مردوو حازرکرابوون ئەتوانێ بەجارێ نیەتی نوێژی
هەموویان بێنێ‌و بەو تەنیا نوێژە واجبەکە ئەواو ئەبێ • بەوشەرتە
خاوەنەکانیان ڕازی‌بن وە بۆ مەئموم دروستە نیەتی نوێژی ئەو
جەنازانە بێنێ کە ئیمام نوێژیان لەسەر ئەکا ، یانێ ئەگەر بەم شێوە نیەت
بێنێ دروستە • بەلێ ئەگەر هاتو مردووەکەی دیاری کردو ، دەرکەوت
ئەوکەسە نەبووە ، ئەوە ئەو نوێژە بەتاڵە •

ڕوکنی دووهەم : چوار (الله اکبر)ە ، یەکەمیان تەکبیری
(تحرّم)ە ، یانێ دابەستنی نوێژەکە ، ئەگەر پێنج جار (الله اکبر)ی
کردو لای‌وابو دروستە ئەوە زیانی نیە بەلام ئەگەر باوەڕی وابو
نوێژەکەی بەتاڵ ئەکاتەوە ، ئەوە ئەو نوێژەی بەتاڵە ، جا ئەگەر ئیمام پێنج
(الله اکبر)ی کرد با مەئموم شوێنی نەکەوێ بەڵکو بە دڵ نیەتی
جیایی لە ئیمام بێنێ سەلام بداتەوە ، یا ڕاوەستی‌و چاوەڕوان بکا تا
ئیمام سەلام ئەداتەوە •

ڕوکنی سێهەم : خوێندنی سوورەتی فاتیحەیە لە پاش (الله اکبر)ی
یەکەم • سوننەتە لە پێش فاتیحەدا (تعوّذ) بخوێنێ ، بەلام
دوعای افتتاح‌و خوێندنی سووردت لەپاش فاتیحە سوننەت نین •

ڕوکنی چوارەم : صەڵاوات‌دانە لەسەر حەزرەتی پێغەمبەر صلی
الله علیه وسلم لەپاش (الله اکبر)ی دووهەم ، وە صەڵاوات لەسەر ئال
سوننەتە • کەوابێ بڵێت اَللّهمّ صَلِّ علی سَیّدِنا مُحَمَّدٍ وَعَلی
آلِ سیّدنا مُحَمَّد •

ڕوکنی پێنجەم دوعاکردنە بۆ مردووەکە لەپاش (الله اکبر) ی
سێهەم • لای کەمی ئەم دوعایە ئەوەیە بڵێت : اللّهمّ ارحمْه یا : اَللّهمّ

اغْفِرْ لَهُ • دوعای مەشهووریش ئەمەیە بڵێت : اللّهُمَّ اغفِر لِحَيِّنا ومَيِّتِنا وشَاهِدِنَا وغائِبِنَا وذَكَرِنَا وأُنْثَانا • اللّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِسْلاَمِ ، ومَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الايمانِ) •

وه بۆ نوێژ لەسەر منداڵی مردوو ئەمەیش بڵێ :

اَللّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرَطًا لأَبَوَيْهِ وسَلَفاً وذُخراً وعِظَةً واعتِباراً وشَفيعاً وثَقِّلْ به مَوازِينَهُمَا وأَفْرِغِ الصَّبْرَ عَلَى قلوبهما •

لەپاش تەکبیری چوارەمو پێش سەلام دانەوەیش سوننەتە بڵێت :

اَللّهمَّ لا تَحْرِمنا أَجْرَه ولا تَفْتِنَّا بعده • لە هەموو دوعاکانی ئەو نوێژی مردوودا ئەبێ ضەمیرەکان بەپێی مردووەکان بگۆڕێت • یەعنی ئەگەر مردوو نێر بێ یا مێ یەکێ بێ یا زیاتر ، ضەمیرەکەبەوپێیە بگۆڕێ •

ئەگەر کەسێ ئیقتیدای کرد بە ئیمامو بە بێعوزر ڕاوەستا تا ئیمام فاتیحەی خوێندو (الله اكبر)ی دووهەمی کرد ئەوە نوێژەکەی بەتاڵ ئەبێتەوە •

ئینسانی مەسبووقیش حەقی وایە کە چووە ناو نوێژەکەوەو (الله اكبر)ی کرد دەس بکا بە خوێندنی فاتیحە با ئیمام لە شوێنێکی تریشبیا بێ ، جا ئەگەر ئیمام (الله اكبر) یکی تری کرد لەپێش ئەوەدا کە ئەم دەس‌بکا بە فاتیحە ، ئەوە لەگەڵ ئیماما (الله اكبر) بکاو فاتیحەی لەسەر لائەچێ ، ئەگەر لەوکاتەدا کە ئیمام (الله اكبر)ی تری کرد مەسبووقەکە لە فاتیحەدا بوو ئەوە تەرکی باقی‌مەندەی فاتیحەکەی بکاو شوێنی ئیمام بکەوێو ، لە پاش سەلامی ئیمام هەرچی لەسەر ماوە لە خوێندنی فاتیحەی پاش (الله اكبر)ی یەکەمو تەکبیرەکانی تر بە خۆیانو زیکرەکانیانەوە هەموویان بخوێنێ •

بەڵام فەرموودەیەکی ئیمامی شافیعی هەیە کە تەنها ئەو تەکبیرانەی لەسەری مردوون یەك لەسەریەك بیانلێ‌و سەلام بداتەوە ...

بزانن هەرچی شەرتی نوێژەکانی‌ترە بۆ نوێژی مردوویش شەرتە زیاد لەوانە بەشەرت گیراوە ئەو کەسانەی نوێژی مردوو ئەکەن پیاو بن چونکە ئەم نوێژە بە ژن پێك نایەت ، مادام لەو شوێنەدا پیاو یان منداڵی نێرینەی خاوەن تەمیز بێ ، ئەگەر پیاو یا منداڵی نێرینەی خاوەن تەمیز نەبوو ، پێویستە ژن نوێژەکە بکاو فەرزەکە بەوە دێتەجێ . سوننەتە بە جەماعەتیش بکرێ‌و ڕیزی جەماعەت سێ صەف بێ ، ئەگەر لەپاش نوێژی مردوو خەڵکی‌تر پەیدابوون پێویست نی‌یە نوێژی لەسەر بکەن ، بەڵام سوننەتە ئەوانیش نوێژی لەسەر بکەن ، شەرتە نوێژی مردوو لەپاش شۆردنی مردوەکە بێ بەتەواوی ، بەڵام کەراهەتی هەیە لەپێش کفن کردنی بێ . بەم شەرتە پۆشندەیەك بەسەر عەورەتی مردووەکەوە بێ کە هەموو لەشی ژن‌و مابەینی ناوك‌و ئەژنۆی پیاو داپۆشێ ، ئەگەرنا نوێژەکە بەتاڵەو کردنەکەی حەرامەو شەرتە هیچ پیسی‌یەك بە لەشی مردووەکەو کفنەکەیەوە نەبێ ، حەتتا تابووتی مردووەکە ئەبێ پاك بێ بەو مەرجە مردووەکەی پێوە بەسرابێ وە ئەو بەرگەش کە پێچراوە بە مردووەکەوە ئەبێ پاك بێ ، بەڵێ خوێنی ئینسانی کوژراو کە بەدەوام لە لەشیەوە بێت عەفوەو مانیعی نوێژ لەسەر کردنی نی‌یە هەروا ئەو تابووتەی کە مردووەکەی تیایە ، بەڵام پێوەی نەبەسراودو ، مردوو کفنەکەی پیس نەکا مانیع نی‌یە لە دامەزراندنی نوێژکردن لەسەری ، شەرتە لەکاتێکا نوێژکەر نوێژی مردووی حازر بکا جەنازەکە لەپێشیەوە بێ ، ئیتر شەرت نی‌یە مردووەکە لەعاستی سوجدەگای نوێژکەرەکەدا بێ ، هەروەها پێویستیش نی‌یە مردووکە ڕووەو قیبلە دانرابێ . ئەگەر لەسەر قەبرەکەی نوێژی لەسەر کرا شەرتە قەبرەکەی لەپێشەوە بێ ... دروستە نوێژ

لەسەر مردووی (غائب) نادیار بکـرێ هەرچەند شوێنی مردوو لــە نە ئەوێتە لای قیبلەوە ، یا نوێژکەرەکە لێی پیش کەوێ •

مەبەس لــە مردووی نادیار ئەوەیە لــە شوێنێکدا بێ کــە نیسبەت نەدرێ لــە شوێنی نوێژکەرەکە ، کەواتە هەر مردوویەك لەناو شوورای شاری نوێژکەرەکەدا بێ بە حازر ئەناسرێ لەو شارەداو نوێژی نادیاری بو ناکرێو پێویستە نوێژکەرەکە بڕواتە سەر جەنازەکەی ، هــەروەها چەند دێهاتی وەها کە تێکەلی یەك بن بە یەك جێکە ئەناســرێنو نوێژی غایب بۆ ئەهلی یەکێ لەو دێیانە لەسەر مردوۆی دێــکەیتر ناکرێو پێویستە بڕواتە لای قەبرەکەی •

بزان فەرزی نوێژی جەنازە بە تاقە پیاوێ پێکــدێت • جەماعــەت مەرت نییە بۆ نوێژی جەنازە ، بەلکو سوننەتە •
هەروا سوننەتە نوێژکەرەکان بە سێ ڕیز بوەستنو هەموویان دوعای خەیر بۆ مردووەکە بکەن• واجبە ئەم نوێژە پێش دفن کردن بێ ، ئەگەر وەها ڕێکەوت کە بەر لە نوێژ لەسەرکــردن دفن کــرا دروســتە پاش دفنیش نوێژەکەی بکرێ بەوشەرتە ئەوکەسەی کە نوێژەکە ئەکا لەکاتی مردنی مردووەکەدا ئەهلی ئەو نوێژە بووبێ یانێ بالغو عاقلو موسولمانو پاك بووبێ •

شەهید ناشۆررێ

بزانن شەهید ناشۆررێو نوێژیشی لەسەر ناکرێ ••• شــەهید بــە کەسێ ئەلێن لە شەڕی کافرانا بە هۆی شەڕەکەوە کوژرابێ ، ئەگەر بــە دەردێکی تایبەتی مرد ، یا لە شەڕەکەدا موسولمان کوشتی ، یاخود کافرەکان لە شەڕەکەدا بریندارکیان کردو لەپاشا مرد ، ئەوە بە شــەهید ناناسرێو ، پێویستە بشۆررێو نوێژیشی لەسەر بکرێ هەروەها کەسێ

بە شەڕی ئەوانەدا بکوژرێ کە لە ئیمامی گەلی موسوڵمانان یاخی بوون کە ناویان ئەبرێ بە (بغاة) • ئەگەر ئینسانێکی لەش‌پیس شەهید کرا ەوە فەرموودەی ڕاست ئەوەیە ناشۆررێ ، بەلام هەر پیسی‌یەکی غەیری خوێن‌و زامی کاتی شەڕ بە لەشی شەهیدەوە بێ ، پاك‌ئەکرێتەوە • شەهید ئەبێ بە بەرگە خویناوی‌یەکەی خۆیەوە دفن‌بکرێ ، جا ئەگەر هەموو لەشی دانەپۆشی ئەبێ ئەوشوێنەی کە بەدەرەوەدیە بە پارچەیەکی‌تر داپۆشرێ •

پێویستە بزانن ، کە بیرو باوەڕی ئیمامی ئەعزەم (ابو حنیفە) لەسەر ئەوەیە کە وەکو کوژراوی جەنگی کافران شەهیدە ، کوژراوێ کە بەناحەق بە تێغ یا بە ئالەتی (جارحە) برینداركەر بکوژرێ ، وە بەو برینەوە ئەوەندە بمێنێتەوە کە خواردەنی بخوا ، یا ئاو بخواتەوە ، یا بنوێ یا دەرمانی بکرێ ، ئەوە شەهیدە ، خواه کافری حەربی کوشتبێتی یا ئەوا ەی کە یاخی ئەبن لە گەورەی موسوڵمانان ، یاجەردە ، واتە ئەوانە کە ڕێگە ئەگرن لە موسوڵمانان‌و ئەیان‌کوژن، یا دز کە لە شەوا بێن بۆسەی ماڵان‌و لەکاتی مودافەعە لە نەفس یا لە ماڵ دزەکە بیکوژێ‌و دیار نەبێ کێ‌یە ، هەروەها ئەگەر دوو کۆمەڵ لە موسوڵمانان بچن بە گژی یەکداو، هەرکام لەوانە خۆی بە خاوەن‌حەق‌و بەرامبەرەکەی بە زاڵم‌و ستەمکار دابنێ ، ئەوە هەر موسوڵمانێ لەو جەنگەدا بکوژرێ ئەویشە شەهیدە ، بەتایبەتی ئەگەر یەکێ لەو دوو کۆمەڵە داوای صوڵح بکاو ئەولاکەیان وبالاتی پێ‌نەکا ، ئەوە کوژراوی ئەم کۆمەڵە کە داوای صوڵح ئەکەن ، وەکو شەهیدی حەربی کافران وایە ، وەحوکمی شەهید لەلای ئیمام ئەبووحەنیفە خوای لێ ڕازی‌بێ ئەمەیە کە کفن ناکرێن‌و ناشۆرێن • بەلام نوێژیان لەسەر ئەکرێ ،وە دەلیل بەوە دێننەوە کە حەزرەت (ص) نوێژی لەسەر حەمزەی مامی‌و لەسەر شوهەدای بەدر کردووە ، بەلام ئیمە ئەڵێین

ئەوە هەر دوعاکردن بووە بۆیان ، وە ئەم نوێژە مەشهوورە نەبوە ، ئـەم باسە بڕایەوە ... ئەگەڕێمەوە بۆ سەر مەزهەبی ئیمامی شافیعی خـوای لـێ ڕازی بێت • کەسـێ خۆی کوشتبێ ئەشووریێو نوێژی لەسـەر ئەکرێ وەکو باقی موسوڵمانان • بۆ ئیمامەت لە نوێژی مردوودا باوکو باپیرەو باقی (عصباتی) نەسەبیان باشـترە لـە فەرمـانداری شـــەرعیی ولاتەکە ، ڕیزی عەصەبات ئاوایە : باوك ، باپیر ، باپیـرە گەورە ، کوڕ ، کوڕەزا ، برای باوكو دایـکی ، برای باوکی ، برازای کـوڕی برای باوكو دایکی ، تا ئەڕوا لەسەر شێوەی میرات گرتن ، ئەمجار خزمـانی غەیری نەسەب ، ئەگەر دووکەس لە پایەیێکدا بوون ئەوە کامیان پیرترە یـا لوخواترس‌تر بوو ئەوەیان ئەبێ‌بە ئیمام •

سوننەتە ئەوکەسە نوێژی مردووەکە ئەکا لەعاستی سەری پیـاوو سێبەندەی ژندا ڕاوەستێ • سوننەتە هەڵگرتنی جەنازە بە سێ کەس بێ یەکێك لەپێشەوە ، وە دووکەش لەپاشەوە ، ئەوکەسە وا لەپێشـــەوە ، هەردوو داری تابووتەکە بخاتە سەر هەردوو شانی ، وە ئەو دوو کەسەش کە لەدواوەن یەکی دارێ لەو دارانە بخەنە سەرشانیان، ئەم شێوەیە خێری زۆرترە لەوە کە دوو کەس لەپێشەوەو دووکەس لەپاشەوە بن •

سوننەتە سەری مردوەکە لـە تابـووتا لـەپێشـــەوە بێ ، وە کاتێ گەیشتە سەرقـەبران وا دابنرێ سەری مردووەکـە بکەوێتە لای پێی قەبرەکەوە ، بۆئەوەی لەوکاتەدا ئەخرێتە قەبرەوە ، لەلای سەریەوە بـە ئارامی دایکێشنە ناو قەبرەکەیەوە • سوننەتە (تشییع) بەرێ کردنی جەنازەو ڕۆیشتن بە پیادە لەپێشی جەنازەکەوە باشترە لە ڕۆیشتن بەسواری یـا ڕۆیشتن لەپاشەوە مەگەر لەبەر عوزرێـکی مەعقوول ، وە سـوننەتە بـە پەلەپەل ببرێ ئەگەر ترسی گۆڕانی جەنازەکە نەبێ ، ... وە سوننەتە شتێ

بدرێ بەسەر جەنازەی ژندا بۆئەوە داپۆشێ •

کەراهەتی هەیە دەنگ بەرزکردنەوە ، لەگەڵ جەنازەدا ، هەروا لە کاتی شۆردنو نوێژکردنو کفن‌کردنیا دەنگ بەرزەوە کردنو قەرەبالغ کردن • سوننەتە لە شوێنێکی پاکدا دانرێ تا قەبرەکەی تەواو ئەبێ • هەروا کەراهەتی هەیە ئاگر هەڵگرتن بە شوێنی جەنازەدا ، مەگەر وا ڕێککەوێ کە شەو دفن بکرێ ، بۆ ڕووناکی وەیا بۆ دەفعی سەرماو سۆڵە •

دفنی مردووان لە واجیباتە
لە واجیباتا لە موهیمماتە
ئینسان بە قەزا لە هەرکوێ بمرێ
هەر لەو شوێنەدا با دفن بکرێ
حەرامە نەقڵی بۆ مەقبەرەی دوور
بە بێ سەبەبی ڕووداوی زەروور
بەڵێ کە ترسی گۆڕانت نەبێ
ڕەوایە نەقڵی مردوو جێ‌بەجێ
بۆ لای باوک‌و دایك خزم‌و براکان
یا قەبری یەکێ لە صالحەکان
بەڵام پاش دفن حەرامە حەرام
دەرهێنانی لەش بە یاسای ئیسلام
مەگەر قەبرستان هەڵگرن تەواو
یا ترست ببێ لە غەرقی بە ئاو
یاخود غەصب بێ جێگەی قەبرەکەی
یابۆ ئەوە ڕووی بەرەو قیبلەکەی

نەقڵی ڕوفاتی وڵات بەووڵات
حەرامە لە سەر دەلیلو ئیسبات
ژنی حامله دفز ناکرێ
نەك حەملی زیندوو لەسکیا بمرێ
بە عەمەلیات با زوو بێتەدەر
با بۆ خۆی بژی بە سوودو سەمەر
ئەگەر مردبوو لە سکی ئەوا
دفن قەیناکاو ئەمێنێ لەوا
مردوو بنێژن لە جێکەی چاکا
مولکی کەس نەبێ لە ناو ئەملاکا
جێگە قەبری باش لای پیاوی پاکە
دراوسێی صالح دراوسێی چاکە
ئینسانی پیرۆز خودا لێخۆشبوو
باشە بۆ ڕەفیق بە نصیبت بوو
وە (توفنا مع الابرار)
ئیشارەتێکە بۆ صوحبەت کاری
باشترین جێگەیش گۆڕخانەی گشتە
گۆڕستانی عام وێنەی بەهەشتە
لا باوك و دایك و خزم و دۆستان
قەبرت ئەبێتە وێنەی بۆستان
ڕێبوار فاتیحەت لەبۆ ئەخوێنن
دیاری ئیسلامی بۆ تۆ ئەنوێنن

نی‌یه‌تی تۆ بێ‌و دوعات بۆ بگا
یه‌قین ئه‌وابی به‌ڕۆحت ئه‌گا
فاتیحه‌که‌ی خوێند مه‌عنای ئیحسانه
که هه‌دی‌یه‌ی کرد قبوول ئاسانه
ئه‌گه‌ر بێ‌سووده بۆچ ئه‌نبیاکان
دوعایان ئه‌کرد بۆ موسولمانان
هه‌دییه له‌تۆو دوعا تۆ ئه‌یکه‌ی
قبوولّ له خودایش به ڕه‌حمه‌ته‌که‌ی
ئایه‌ی (أدعونی أستجب) به حه‌ق
مایه‌ی ڕجایه له‌بۆ مووه‌ففه‌ق
ته‌فصیلت ئه‌وێ ئه‌ی برای ئه‌مجه‌د
(طالع مسند الامام احمد)
ئه‌وی مونکیره با بڕوا بمرێ
قاپی ڕه‌حمه‌تی خودا چۆن ئه‌گرێ
دوو یاسای هه‌یه خودا بۆ ئوممه‌ت
یه‌که‌م یاسای فه‌ضلّ دووه‌م عه‌داله‌ت
جه‌زای خیری خۆت له عه‌داله‌ته
جه‌زای خێری خه‌ڵك فه‌ضلّ‌و ڕه‌حمه‌ته
هه‌روا دیاری خێرو صه‌ده‌قات
چ له‌بۆ ئه‌حیا چ له‌بۆ ئه‌موات
بخوێنیته‌وه ئایه‌ی سووره‌ی طوور
سه‌راسه‌ر دڵت دائه‌گرێ به نوور

با قەبری مردوو گەورەو ڕەسا بێ
قووڵی ئەوەندەی بەرزی باڵا بێ
دەستی بەرزیشی بهاوێتە سەر
ئەمەیە یاساى ئیسلامی ئەنوەر
جا ئەگەر زەوی توندو مەحکەمە
ئەڵحەد چاترە لادرە ئەمە
مردووی تێ هاوی لەسەر شانی ڕاس
بەرەو ڕووی قیبلە (کعبة الله)ی خاص
فەتحەی پشتەکەی بگری سەراسەر
جا خاکی تێکەن تا ئەگاتە سەر
ئەگەر نەرمیشە خاکی ئەو شوێنە
لەسەر گۆڕیچە شێوەی بنوێنە
لەو حاڵەیانا هەڵی ئەکەنێ
بە قەدەر لەشی ئەو گۆڕ هەڵئەچنی
مردوو ڕاکێشن بێ ئێش‌و ئازار
بە یاسای ئەدەب لەسەر ئیعتیبار
حەوت جار بخوێنن « انا انزلنا »
بە مشتێ خاکاو بیکەن بە سەریا
کە ڕاتان‌کێشا دڵ لە بۆی گریا
خشتێ دابنێن لە ژێری سەریا
کفنی ڕووی لادەن هەتا ڕوخساری
دەربخا لە بۆ خودای غفاری

ئەگەر ئەو عەرزە وەك ئاوە زێیە
بۆ مردوو تابووت بەشەرع بەجێیە
لە تابووتیشا دایبنێن لەسەر شان
ڕووبەڕووی قیبلە « كعبة الرحمن »
ئەنا واجبە کە تابووت بشکێ
ڕووی هەڵسووڕێنیو بەرەو قیبلە بێ
کە لامان هەر لای ذاتی خودا بێ
با ڕوومان بەرەو (كعبة الله) بێ
لامان هەر لەلای ذاتی خودایە
قیبلەمان بەیتی (كعبة الله)یە
پاش ئەمە خاکی بکەن بەسەرا
ئەواو ببشێلن لە سەرو بەرا
هیچ مانیع نیە لە کێلی قەبران
سێ لە بۆ پیاوو دوو لە بۆ ژنان
ئەگەر ئەو عەرزە لە ئاوەزێیە
تابووت بۆ مردوو گەلێ بەجێیە
ئەنا عەرز ئەکەن بەشێکە وافی
(حسبنا الله ونعم الكافي)
دوو کەس لە قەبرێ ئەگەر مەحرەم بن
کارێ مەکرووهە گوێ بگرن لە من
کە نامەحرەم بن (قطعاً) حەرامە
خیلافی دینی پاکی ئیسلامە
قەبری کۆن ئەگەر مردوو ڕزابێ
بۆ مردووی تازە ئەبێ ڕەوا بێ

دفن له شەوا غەیرە مەکرووهە
لای هەندێ زانا کاری مەشبووهە
بەقەدەر بستێ قەبری موسوڵمان
بەرز ئەکرێتەوە لەبەر نەزەرمان
بەڵام وا باشە کە (مسّطح) بێ
نەك (مسنّم) بێ لە لات (أصح) بێ
(مسنّم) واتە ناوەڕاست بەرزە
ئەملاو ئەولاکەی ڕێکی ڕووی عەرزە
پاش دفنی مردوو بە یاسای ئەدەب
تەڵقینی بکەن پوختەو مورەتتەب
مەلا بەرەوڕووی مردوو دانیشێ
دڵ پاك کاتەوە لە هەموو ئێشێ
خەلکیش ڕاوەستن هەموو گوێ بگرن
بیربکەنەوە ئەوانیش ئەمرن
بڵێ : ئەی برای دینو ئایینم
ئەی خۆشکی خاوەن حەیاو تەمکینم
تۆی وا جێگەت گرت لە تەختی قەبرا
دوورکەوتیتەوە لە خزمو برا
فەرامۆش مەکە عەهدو پەیمانت
یاسای ئیسلامیو دینو ئیمانت
دوو فریشتە دێن لە بۆ پرسیار
لە دین لە ڕەهبەر لە پەروەردگار

بە زمانی پاك بڵێ بەرانە
خودام (اللہ) یە خودای جیهانە
(محمد) خاوەن ئایاتی قورئان
پێغەمبەرمانە بۆ ئاخر زەمان
هەرچی فەرمووە وەرم گرتووە
دڵم ئەوانەی ون نەکردووە
مردوو لە تەڵقین بە حەق تێ ئەگا
رۆحی لە مانای ئاگایە ئاگا
مردوو ئاگایەو زیندوو نوستووە
دونیا دەروازەی دڵی بەستووە
ماوەی مابەینی دونیاو قیامەت
ناوی بەرزەخە بە یاسای لوغەت
رۆح والەکارا جیسمی بەرزەخی
چ بۆ بەهەشتی چ بۆ دوزەخی
جیسمی بەرزەخی وەك جیسمی جبریل
لەوکاتا ئەهات بۆ وەحیو تەنزیل
قەبرینی باخێکە لە باخی بەهەشت
یاخود دۆزەخە بۆ مەردی بەرگەشت
تێفکرن مەعنای فەرموودەی رەهبەر
لە دوعای (تثبیت) ببن باخەبەر
(ان الانسان یسئل) راسە
رێگای ئینسانی حەقیقەت ناسە
کە بەجێیان هێشت هەندێ لە خزمان
راوەستن لەویا رووبعێ لە زەمان

ئەبێ بە چاری وەحشەتی ڕۆحی
ئەبێ بە مایەی دەرکو فتووحی
ئەمە سوننەتە بە یاسای ئیسلام
ڕۆح بەم مانەوە ئەگا بە مەرام
ئەمجار ئەو کەسەیش بڕواتەوە ماڵ
بیدەنە دەستی خودای (ذی الجلال)
لە قەبرستانا عەرز دامەگرن
کارێ حەرامە خووی پێوە مەگرن
پێویستێ نییە بە بینای مردوو
مەیکەن بە خانووی پاشای ڕابوردوو
ئەوەن پێویستە شوێنی مەعلووم بێ
شەخسی گەورە بێو طفلی مەعصووم بێ
بەڵێ داری تەڕ بڕوێنن لەوێ
یا گوڵی بۆن خۆش ئەگەر ڕێکەوێ
گیاو داری تەڕ لەویا بمێنن
بە زیکری خوا ڕەحمەت ئەنوێنن
ئەمە فەرموودەی زاتی حەزرەتە
بۆ خاوەن ئیمان مایەی عیبرەتە
باوەڕتان ببێ کە ڕەحمی خودا
لەسەر خێراتە نە ڕۆژو شەودا
نانی داماوی بەرگی هەتیوی
نەك صەرفی پارە لەدۆڵو شیوی

لای کەمی قەبر چاڵێکی وایە نەیەڵێت بۆنی مردووەکە بێتە دەرەوەو مەنعی دڕندە بکا لەوە کە مردووەکە دەرکێشێتە دەرەوە • سوننەتە قەبر ئەوەندە ڕەسا بێ بە ئاسانی جێگەی مردووەکەی تیا بێتەوە ، وە ئەوەندە قووڵی بێ کە ئینسانێکی نەکورت و نە درێژ لەناویا ڕاوەستێ هەردوو دەستی هەڵبڕێ ئەوسا بگاتە لێوارەکەی ، جا ئەگەر ئەو زەوییە ڕەق بوو واچاکە قەبرەکەی (ئەلحەد) بێ ، واتە لادڕ بێ ، یانی لە لای قەدی قەبرەکەوە زەوییەکە بەقەد لەشی مردووەکە هەڵبدڕن و مردووەکەی تێخەن •

. . . .

ئەگەر زەوییەکەی نەرم بێ ، هەر لە ناو چاڵەکەدا گۆڕیچەی بۆ دوروست بکەن ، ئەوجار مردووەکە کە لای پێی قەبرەکەدایە ، بەنەرمی لە لای سەریەوە ئەهێنرێ بۆ ناو قەبرەکە • سوننەتیشە ئەوکەسانە کەئەم ئیشە ئەکەن ، ئەوانەبن کە نوێژەکەیان لەسەر کردوە ، وە هەر ئەوکەسانە جلێ بێنن بیدەن بەسەر قەبرەکەدا تا مردووەکە لە جێگەی خۆیا دائەمەزرێنن ، بەڵێ بۆ ژنێ کە شووی هەبێ شووەکەی لە هەموو کەس چاترە بۆ داهێشتنی بۆ ناو قەبرەکەی ، جا ئەگەر قەبرەکەی لادڕ بوو لەسەر لای ڕاستی ڕای بکێشن و پاڵی بدەن بەوبەڕی قەبرەکەوەو ڕووی لە قیبلە کەن و پشتەکەی بە خشت یابە بەرد بگرن • ئەگەر بە تەختەداریش بێ هەر باشە • جا قەبرەکەی بەسەرا پڕبکەنەوە سوننەتە خشتێ بخەنە ژێر سەری مردووەکەوەو ڕووی لە قیبلە بێ • سوننەتە بۆ ئەوکەسە کە لە قەراغی قەبرەکەدایە سێ مشت خۆڵ لە خۆڵی گۆڕەکە هەڵگرێ بەسەر یەکەمیانا (منها خلقناكم)و بەسەر دووهەمیانا (ومنها نعيدكم) و بەسەر سێهەمیانا (ومنها نخرجكم تارة أخرى) بخوێنێ و لەپاشان ئەو مشتە خۆڵانە یەکەبەکە

بکاته خواره‌وه بۆلای سه‌ری مردووه‌که • هه‌روه‌ها سوننه‌ته یه‌کێ مشتێ خاك هه‌ڵبگرێو حه‌وت جار (انا انزلنا)ی به‌سه‌را بخوێنێ تا ئاخری سووره‌ته‌که ، ئه‌مجا ئه‌و خۆڵه بکا به‌سه‌ر کفنه‌که‌یا • جا پاش ئه‌مه خوڵ بکرێته قه‌بره‌که‌وه تا پڕبێته‌وه ، سوننه‌ته قه‌بره‌که به‌قه‌ده‌ر بستێ به‌رزبکرێته‌وه به‌ڵام به‌رزی‌یه‌که‌ی واباشه له سه‌رو خواره‌وه ڕێك بێ ، نه‌ك له خواره‌وه ته‌خت بێ‌و له سه‌ره‌وه باریك بێ • سوننه‌ته یه‌کێ له‌وانه که مردووه‌که ئه‌خه‌نه ناوقه‌بره‌که‌وه بڵێ (بسم الله ومن الله وعلى ملة رسول الله) ، هه‌روه‌ها سوننه‌ته هیچ فه‌رش له‌ژێر مردووه‌که‌دا ڕانه‌خه‌ن • که‌راهه‌تی هه‌یه مردوو له‌تابووتا بخه‌نه قه‌بره‌وه مه‌گه‌ر خاکه‌که‌ی نمدارو ڕووخه‌اك بێ • سوننه‌ته سه‌ری قه‌بره‌که ئاوپرشێن بکرێ‌و بکوتنه‌وه و حه‌ده‌ت به‌ردی بچووك به‌ڕیز له‌سه‌ر قه‌بره‌که دابنرێن‌و له‌لای سه‌ریه‌وه کێلێکی بۆ داکوتن ، ئه‌گه‌ر به‌ردێکیش له‌لای پێیه‌وه‌و ، به‌ردیکیش له‌ناوه‌ڕاستی قه‌بری پیاودا هه‌بێ باشتره بۆ ئه‌وه‌ی قه‌بری پیاو له قه‌بری ژن جیا بکرێته‌وه ، به‌ڵکو ئیحسانه • هه‌ندێ له‌زانایانی شه‌رع ئه‌ڵێن ئه‌مه‌یش به‌قیاس له‌سه‌ر به‌رد دانانی حه‌زره‌ته (ص) له‌لای سه‌ری مردووه‌که‌وه که له پاش دفنی عوسمانی کوڕی مه‌طعوون به‌ردێکی هێناو له‌سه‌ر حاستی سه‌ری عوسمان له سه‌ر قه‌بره‌که‌ی دای‌مه‌زراندو فه‌رمووی به‌م به‌رده قه‌بری عوسمان دیاری ئه‌که‌م بۆ ئه‌وه کاتێ هاتم بۆ زیاره‌تی لێم ون نه‌بێ • سوننه‌ته پاش داپۆشینی قه‌بره‌که ئیمام ته‌ڵقینی مردووه‌که بکا ، به‌م جۆره له به‌ره‌و ڕوویه‌وه دانیشێ پشت له قیبله بکاو ، خه‌ڵکه‌که‌یش ڕاوه‌ستن‌و بڵێت (يَا عَبْدَ اللهِ ابنَ اَمَةِ اللهِ اذكُرِ الْعَهْدَ الَّذي خَرَجْتَ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا، وَهُوَ شَهَادَةُ أَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ، وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌ ، وَانَّ النَّارَ حَقٌ ، وَأَنَّ الْبَعْثَ حَقٌ ،

وَأنَّ السَّاعةَ آتيةٌ لاَ رَيْبَ فيها ، وأنَّ اللهَ يَبعثُ مَنْ فيالقُبُورِ ، وأنكَ رَضيتَ باللهِ ربّاً ، وَبِالإسْلامِ ديناً وبمُحَمَّد (ص) نبيًا وَرَسُولاً ، وَبالقُرآنِ اماماً وَبِالكَعْبَةِ قِبْلَةً وبالمؤمنينَ اخْوَاناً . رَبِّيَ اللهُ لاَ اله الاَّ هُو عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعظيم) سونەتە ئەمە سێ‌جار دووبارە بکرێتەوەو سـونەتە لەپاش تەلقینەکە هەموو خەڵکەکە دوعای (تثبیت) بکەن بۆ مردووەکە ، واتە دوعای ئەوەکە خـوای تەعالا زمـانی ئـەو مـردووە دابمەزرێنێ بەجۆرێ کەوەڵامی فریشتەکان بداتەوەو سونەتە ئەم کۆمەڵە کە دوعاکە ئەخوێنن چەند دەقیقە لەسەر قەبرەکە ڕاوەستن .

وەئەگەر هەموویان ڕانەوەستان یـەکێ لـە خزمو برایانـی کابـرا ڕاوەستێ بۆ ئەوە کە ئەو مردووە لە وەحشەتی قەبر دەرچێ . سونەتە ئۆرخانەی هەر خێزانێك پێکەوە بێ . دروسـتنی‌یە لەپاش دفن قـەبر هەڵدرێتەوە مەگەر ماڵی کەسێکی تێ‌کەوتبێ ، هەروا دروسـت نی‌یـە هەڵی‌بدەنەوەو مردووەکە بگوێزنەوە مەگەر لەبەر ناچاری‌یەك وەکـو ئـەوە ئەو ئەرزەی تێدا نێژراوە ئەرزی یەکێکی‌تربێ و داگیر کـرابێ بۆ قەبر ، یا مردووەکە بە نەشۆراوی خرابێتە قەبرەوە ، وە هێشتا لەشی تێك نەچووبێ ، ئەگینا دروست نی‌یە دەری بێنی ئەگەرچی نەیشتشۆرابێ بەڵام ئەگەر مردووەکە ڕووی لە قیبلە نەکرابـێ ، ئەوە پێـویسـتـە ئەو قەبرە هەڵدرێتەوەو ڕووی مردووەکە لە قیبلە بکرێ وە دروست‌نی‌یە مردوو لەپێش دفن کردنیشا لەو شوێنـەی تیا مردووە بگوێزرێتـەوە بۆ شوێنێکی‌تر، مەگەر بە دوو مەرج یەکەم ترسی گۆڕانی بۆنی مردووەکەت نەبێ ، دووەهەم بۆلای قەبرستانی باوك دایكو خزمو برای خۆی ببرێ ، وەیا بۆ قە برستانی یەکێ لە پیاو چاکان کە بە تەقواو خواپەرستی بەناوبانگ بووبێ ، یاخود ئەو مردووە نزیك بێ لە مەککەوە یا مەدینە یا (مسـجد

الاقصى) زادها الله شرفا •

دروست نی‌یه دوو مردوو بخرێنه قه‌برێکه‌وه مه‌گه‌ر له‌به‌ر ناچاری ، به‌م حاله‌ته‌دا کامیان گه‌وره‌تره ئه‌خرێته پێشه‌وه •• به‌ڵی دووکه‌س که مه‌حره‌م بن به‌یه‌ك وه‌کو باوك‌و کوڕ یا دوو برا یا ژن‌و مێرد ئه‌وه دروسته له قه‌برێکدا دفن بکرێن به‌لام مه‌کرووهه • ناشتنی مردوو له گۆڕستانی گشتی‌دا باشتره له دفنی له‌شوێنی تایبه‌تی وه‌کو خانووی ناو ئاوه‌دانی ، •• چونکه له گۆڕستانی گشتیدا مردووی صالح زۆره وه ڕێبواریش فاتیحه‌یان بۆ ئه‌خوێنن وه یاسای ئیسلامیش له‌سه‌ر ئه‌وه هاتووه بۆ ئێمه • به‌ڵێ ئه‌گه‌ر سوودێکی شه‌رعی ببێ له‌وه‌دا که به‌تایبه‌تی دفن بکرێ ئه‌وه باشه ، وه‌کو ئه‌وه کوڕێکی ببێ بی‌یه‌وێ قورئان له‌سه‌ر قه‌بره‌که‌ی بخوێنێ وه‌له خانوودا بۆی بکرێ • دروست‌نی‌یه بینای قه‌بر چ له‌ناو قه‌بره‌که‌وه‌و چ له‌ده‌ره‌وه‌مادام له قه‌برستانی گشتی‌دا بێ ، چونکه ئه‌بێ به‌هۆی داگرتنی عه‌رزی مه‌وقووفه‌ی قه‌برستانه‌که‌و ئه‌ویشه حه‌رامه ، به‌لام بینای قه‌بر له موڵکی خاوه‌نه‌که‌یا ئه‌وه ئه‌گه‌ر له‌به‌ر ناچاری بێ (مثلا) بۆ ده‌فعی ئاو یا دوژمن یا دڕونده یا شتێکی‌تر ئه‌وه دروسته ، به‌لکو له هه‌ندێ (مادة)دا واجبه ئه‌گه‌ر ناچاری نه‌بوو ئه‌وه مه‌کرووهه •

. به‌ڵێ هه‌ندێ له فوقه‌ها فه‌رموویانه له گۆڕستانی گشتیشا دروسته ؛ چونکه وه‌قفی عه‌رزه‌که بۆ قه‌بر ، مه‌عنای ئه‌وه‌یه هه‌رچی بۆ قه‌بر پێویست بێ ئه‌کرێ بۆ پاراستنی مردوو له دڕنده وه له ڕووخانی قه‌بره‌که‌و له هه‌ڵدانه‌وه‌ی خه‌ڵکی بۆ ئه‌وقه‌بره له‌کاتی (اشتباه) دا • ئێسته ئه‌گه‌ر ئه‌و قه‌بره له‌ناوه‌وه‌و له‌ده‌ره‌وه قایم نه‌کرێ زۆر نابا که‌ئه‌و قه‌بره ئاثاری نامێنێ ، به‌لکو خه‌ڵکی به ناحه‌ق ئه‌و قه‌بره وێران ئه‌که‌ن‌و مردوویه‌کی تازه‌ی تێ‌ئه‌خه‌ن ••• (فقط) له‌م صووره‌ته‌یشا دروست‌بوونه‌که (مقیدة) به ئه‌ندازه‌ی پێویسته‌وه ، دروسته بۆ که‌س‌و

گاری مردوو یا دۆستو برادەرانی ڕوخساری مردووەکە ماچبکەن •
سوننەتە خەبەردان بە موسولمانان تا لە مردنی کابرا ئاگابنەوەو ئامادەی تەشییعی جەنازەیو ڕەوانەکردنی بۆ سەرقەبران بین •

بەلام بانگەواز کردنو تاریف کردنی مردووەکە حەرامە • دروستە گریان لەسەر مردوو بەئەدەب چ لەپێش گیان دەرچوونی وەچ لەپاش گیان دەرچوونی ••• بەو مەرجە لەگەل هاوارو لەسنگدانو قورپێوانا نەبێ ، یەخە دادرینو موبرینو بەرگی ڕەش لەبەرکردنو گۆڕینی بەرگو پۆشاکی عادەتی هەموو ئەمانە حەرامن ، هەروا درێژەدان بە ماتەم زیاد لەسێ ڕۆژ حەرامە ، هەروا تازەکردنەوەی ماتەم لە جەژنی یەکەمی پاش مردنی کابرا یا لەپاش تێپەڕبوونی سالێك بەسەریا ، هەموو ئەم یاسایانە حەرامنو لە لایەنی یاسای زەمانی جاهیلییەوە ، وە لەلایەن کفرەکانەوە هاتووەو بۆ ئێمە ماوەتەوە ••

سوننەتە لەبۆ گەلی دراوسێ
ئەوەی ئایینی ئیسلام ئەناسێ
نان دورست بکا بۆ ئەهلی مردوو
ئیلحاحیشی بکا بیخۆن زووبەزوو
لای مالی مردوو خواردنی طەعام
بێ دەلیلی دین حەرامە حەرام
دەلیل سیانە یەکەم وەصییە
بۆ خواردەمەنی گەلێ تەعزیە
بە عیبارەتێ دوور بێ لە تاوان
نەك بۆ ژنانی گۆرانیو گریان
ئەمەی فەرمووە (شیخ ابن حجر)
لە جەناتێزدا (تحفە)ی موعتەبەر

دووهەم ئەمەیە لەسەر دەستەوام
ئەهلی ئەو شوێنە دروستکەن طەعام
بڕیاری بدەن بە فیکری خۆیان
نان‌و چێشت بدەن بە کەلی میوان
جا هەرکەسێ مرد لە خەڵکی ئەو دێ
نانی تەعزیە وەها بێتە جێ[1]
سێهەم ئەمەیە کە ئەو کەسانە
تەعزیە ئەکەن لەو برایانە
لەپێش خۆیانا مادە بنێرن
بە خاوەن کاری مردووی بسپێرن
تا ئەمان ئەڕۆن نانیان بۆ ئەکەن
بەشی ئەوان‌و خەڵکی‌تر ئەدەن
ئەگەر نا چ بکەین لە ئینسانی دوور
دێ بو تەعزیە ناچارو زەروور
تا ببەتی وەکو خزم‌و براکان
یادۆستی ڕاستی بۆ مردووەکان
ناچارین لە بۆ نانی ئەمانە
زەحمەت بکێشین بەپێی زەمانە

تەعزیەو دانیشتن لەبۆ تەعزیە

تەعزیە کردن لە کەلی مردوو
سوننەتی دینە بە بێ یەک‌و دوو

---

(١) باسی (جنائز) لە کتابی (الانوار) •

یاسای ئیسلامەو سوننەتی دینە
مایەی دڵخۆشی برای ئایینە

بەڵام دانیشتن لە بۆ تەعزیەیە
نەبوە لەعەسری (خیرالبریە)

هەرچەند مەشهوورە کە زاتی ڕەهبەر
دانیشت لە مزگەوت پاش مەرگی جەعفەر

یاران تەعزیەی ذاتی ئەویان کرد
ئەمە ثابیتە باش تێفکرە ورد

کە دونیا گۆڕا بە مایەو غایە
ئیمامی (مالك) فەرمووی ڕەوایە

هەروا ڕەوایدا ئیمامی ئەعزەم
دانیشتن لەبۆ تەعزیەو ماتەم

چ لەناو ماڵا یاخۆ لە مزگەوت
یا جێی تەعزیە هەرچۆنی ڕێکەوت

(واقعا) مردوو عەلاقەدارە
بە ئەوەی خزمو براو غەمخوارە

گەلێ زەحمەتە ئەوە دامەزرێ
کە کەس نەپرسێ لەوکەمە ئەمرێ

عەلاقەی دۆستی ئەبڕێ لەناوا
ڕەنجی چەند ساڵە ئەدرێ بەئاوا

بەلام بفامن بە یاسای شەرعی
تەعزیە بکەن لە ئەصڵو فەرعی

بەم هاتوچووە دڵیان خۆش ئەبێ
ئێشی مەرگی باب فەرامۆش ئەبێ

قورئان خوێندن لە تەعزیەدا

لە تەعزی‌یەدا خوێندنی قورئان
گەلێ بەسوودە بۆ موسوڵمانان

یەکەم ئەو خەڵقە لە گەورەو منداڵ
دوورئەکەونەوە لە واتەی بەتاڵ

دوو بە بیستنی ئایاتی قورئان
ڕەحمەت دێتە خوار بۆ هەموو ئەوان

سێهەم بەنیازی ئەوابی مردوو
خێری بۆ ئەزوا بە بێ یەکو دوو
بەپێی ئەو (نصّە) وا لە بەرچاوا
بۆ (ابن حجر) ماوە لەناوا
خۆ (ابن حجر) جێی باوەڕ نەبێ
کۆمەڵی ئێمە مەعلووم گەڕئەبێ
ئەنجا (قراءات) لەگەڵ (اهدا)دا
قورئان خوێندنە لەگەڵ دوعادا
هیچ کەسێ ناڵێ کە قورئان خوێندن
بێ‌خێرە کاتی (تلاوة) کردن
خوێندی بۆ مردوو ئەوابەکەی خۆی
لەسەر شەراکەت (اهدا) ئەکا بۆی

که (اهدا)ی بکەی لە گەڵ دوعادا
مەقبووڵە بە حەق لە بارەکادا
زیاد لەمانە هەر کاری هەبێ
کە نەهیی (شارع) لەو کارە نەبێ
ئەوە (اباحە) ئەبێ بە حوکمی
ئەمە ثابیتە بەشێوەی حەتمی
ئیتر هەرکەسێ ئەم ڕێکا بگرێ
ڕێی ڕەحمەتی حەق لەسەر خۆی ئەگرێ

باسی پرسەو قورئان خوێندنو

نان خواردنی پرسە

سوننەتە بۆ دراوسێی ماڵی مردوو ، نان بۆ ماڵی مردووەکە دروستبکەن لەو شەوو ڕۆژەدا کە مردووەکەیان ئەمرێو هەوڵیشیان لەگەڵا بدەن بۆ ئەوە بیخۆن ، .. بەڵام حەرامە نان دروست کردن بۆ ئەوکەسانەی کە بە مردووەکەدا ئەخوێنن‌و کەس‌و کاری ئەگرێنن . سوننەتە پرسەو دڵخۆشی‌دانەوەی کەس‌وکاری مردوو کە کەسێکیان مردووە موسوڵمان بێ یا کافری (ذمّی) ، وەسوننەتە ڕۆیشتن بۆ سەر قەبران لەگەڵ جەنازەی گاور یا جوولەکە بەمەرجێ خاوەن مردووەکە موسوڵمان بێ یا کافری (ذمی) یانێ کافری ناوووڵاتی ئیسلام ، هەروا بۆ ئەو کافرانەیش کە مامەڵەو تێکەڵی شەرعی لەگەڵیانا هەیە . حەرامە کەسانێك کە خاوەنی مردووەکەن خواردەمەنی دروست بکەن بۆ خەڵك ، بەتایبەتی ئەگەر یەکێ لە میرات بەرەکان نا (بالغ) بێ وەیاخود (سفیە)و بێ‌ماریفەت بێ .

مەگەر کابرای مردوو کاتی خۆی وەصیەتی کردبێ کە ئەندازەیەك

لە ماڵی صەرف بکرێ بۆ خواردەمەنی ئەوانەی دێن بۆ پرسە • بەومەرجە وەصیەتەکەی ئەوانە نەگرێتەوە کە دین هەڵەخوێنن بە مردوەکەدا •

ڕێگایەکی‌تر هەیە بۆ خواردەمەنی پرسەکەر ئەویش ئەوەیە ئەوانەی ئەڕۆن بۆ پرسە ، بەقەدەر خواردەمەنی خۆیان یان زیاتر پارە یاخۆ خواردەمەنی ، وەکو حەیوانو برنجو رۆنو شەکرو چای بنێرن بۆ ئەو ماڵە لەپێش چوونی خویانا بە نیازی ئەوە کە خۆیان لەوە بخۆنو پاشماوەکەی بۆ ئەو ماڵە بێ • بەڕاستی ئەم شێوەیە گەلێك موناسبە بۆئەوەی ئینسان گیرۆدەی خواردنی حەرام نەبێ ، بەتایبەتی ماڵی هەتیو •

درێژەی ئەم باسە ئەمەیە ، ئەمڕۆ کە ترومبێل هەیەو هاتوچۆ ئاسانە، ئەوکەسانەی ئەکەنەوە ماڵی خۆیان پێویستە بگەڕێنەوە بۆ ئەو شوێنی خۆیانە شار بێ یا لادێ ، بەڵام بۆ ئەوانەی کە: شوێنەکەیان ڕێگەی ترومبێلی لەسەر نی‌یە وەیان دوورە فریاناکەون بگەڕێنەوە ، پێویستە چاری خواردنیان بکرێ بەو شێوەیە ، یا بە وەصیەتی کابرای مردوو ، وە یاخود بەهۆی ئەوماڵەوە کە پرسەکەرەکان ڕەوانەی ئەکەن بۆ ماڵی مردووەکە ، وەیا بە دەستەوام لەناو خەڵکی ئەو شوێنەدا کە بەقەدەر حاڵ نان بدەن بەوانە کە دێن بۆ پرسەی هەر ماڵێك مردوویان لێ بمرێ •

باشتر لەناو ئەم صوورەتانەدا ئەوەیە کە پرسەکەرەکان لەپێش خۆیانەوە شت بنێرن • پێویستە بزانین کە تەعزی‌یەکردن سوننەتەو ئیحسانە ، بەڵام دانیشتنی ئەهلی مردووەکە بۆ پێشوازی‌و بە خێراتنی ئەوانە دێن بۆ پرسە سوننەت نی‌یە • بەڵێ ڕیوایەتێ هەیە کە لە پاش شەهید بوونی جەعفەری ئامۆزای

حەزرەت (ص) لە غەزادا لەگەڵ زەیدی کوڕی (حارثە)دا تەشریفی لە مزگەوتا دانیشتو خەڵکی ئەهاتن تەعزیەیان لێ ئەکرد • لەڕاستیدا کە لە زەمانی حەزرەتا بۆ تەعزیەیە دانەئەنیشتن مەعذوور بوون ، چونـــکە ئەرکی بڵاوکردنەوەی ئایینی ئیسلام و غەزا لە ئارادا بووە ، ئەمڕۆ ئەوە نییەو ، مادام ئەصڵی تەعزیەیە سوننەتە ئیمامی (مالك)و ئیمامی (ابو حنیفە) ڕەوایانداوە کە خاوەنمردووەکە لەشوێنێکدا دابنیشێو خەڵکی تەعزیەی لێ بکەن تاسێ ڕۆژ ، ئەمە دروستە •

تەعزیە بیدعەت نییە

مەکەونە شوێنی واتەی بێ قیمەت
کەوا تەعزییە دوورە لە سوننەت
یانێ بیدعەتەو دوورە لە ئیحسان
واتەی نەفامەو شەریعەت نەزان
ئەو (محدثاتە) خاوەن (رسالة)
فەرمووی (بدعة)ە و (بدعة) ضەلالە
کارێکی وایە خارج بێ لە دین
یانێ (نصوص)ی قورئانی (مبین)
هەروا (نصوص)ی حەدیثی شەریف
کەئەبێ بەجێ ئەباتی تەکلیف
مەنطووقو مەفهووم لە ڕووی (عبارة)
ئەمجا (اقتضا)و ئیماو (اشارة)
اقتضاء النص ، دلالة النص
ئەمجارە بەشی اشارة النص

ترسی مەلوولیم نەبوا لێتەوە
میثالم لە بۆ ئەهانیتەوە
هەروا خارج بێ لە جێگەی (اجماع)
یانێ (اتفاق) بێ شوبهەو نیزاع
خارج لە قیاس لەگەڵ (استدلال)
بۆ (مجتهد)ی بە عیلمو کەمال
(مجتهد) لەلای ڕەهبەری پڕنوور
(مصیب)و (مخطیء) مەئجوورن مەئجوور
لای مەردی زانا (مجتهد) بەرزە
چرای ڕووناکی تەختی سەر عەرزە
(خواص)و (عوام) ڕێزیان لێ ئەگرن
فەرمانی ئەوان بە دڵ وەرئەگرن
ئەگەر (مجتهد) نەبێ لە کارا
کاکە پێم بڵێ چیت وا لەبارا
موجتەهیدەکان لە لای زانیاران
ڕەحمەتبان هێنا بۆ ڕۆزگاران
ئەگەر بەمجۆرە نەگەی بە (عرفان)
زۆر ماتڵ ئەبی لە (نص)ی قورئان
جەمعی ئایاتو (نصوص)ی حەدیث
کەوتە پاش فەوتی حەزرەتی ڕەئیس
گەلێ موشکیلەی چەرخی خولەفا
بە (اجتهاد) بوو لای خاوەن صەفا

تەدئ‌ینی نەحوو صەرفی موبارەك
لە چەرخی عەلی کەوتە تەدارەك
(اجتهاد) کاری خاوەن کەماڵە
کەی جێگەی تانەی وردە مناڵە
عەلاوەی ئەمە دەلیلێکی حەق
قول الرسول الاعلی الموفق :
اقرؤا (يس) على موتاكم
نص " معلوم " وقد أتاكم
جائەگەر (موتی) بە حەقیقەتە
قورئان بۆ مردوو خێرو ڕەحمەتە
ئەگەر مەجازە و ئەوە مەقصودە
بۆ زیندووی موشریف قورئان بەسوودە
مادام بۆ زیندوو قورئان بەسوودە
بۆ مردووی داماو زیاتر مەقصوودە

ئـەم یاسـاو شـێوەیە کـە ئێسـتا هەیە واتـە لـە شـوێنێکدا لـە تەعزیەخانەدا دائەنیشن و ٢ قورئانخوێن قورئان ئەخوێنێ و یەکەیەکەو کۆمەڵ کۆمەڵ خەڵك دێن بۆ پرسەو فاتیحە ئەخوێنن و پاش مـاوەیـەك دووبارە فاتیحە ئەخوێنن و ئەڕۆن ، ئەم شێوەیە هەرچەند زوو نەبوە بەڵام شێوەیەکی مناسب و حەڵاڵەو خاوەن سوودە لە بابەتی دینەوە •

یەکەم بە هۆی قورئان خوێندنەکەوە خەڵکی بێ دەنگ ئەبن و لـە واتەی پڕوپووچ دور ئەکـەونەوە • دووهـەم هـەموویان خێری گوێ گرتنیان لەو قورئانە دەست ئەکەوێ • سێهەم ئەوکەسانە کـە لـە مەعنای

ورئا ەکە حاڵی ئەبن هەندێ دەرزی ئامۆژگاری وەرئەگرن •

چوارەم ئەو قورئان خوێنە مادام نی‌یەتی ئەوەی ببێ کە مردووەکە ـە ئەوابا شەریك بێ‌و لەئەنجاما دوعای بۆ بکا ، ئەوە ئەو مردووە بـەو ئاوابە ئەگا • لـە مەزهەبی شافیعی‌دا زانای وەکو (ابن حجر)و ، لـە مەزهەبی حەنەفیدا زانای وەکو (ابن العابدين)و ، ئیمامی ئەحمەد خۆی ئەفەرموون ئەوابی قورئان خوێنـدن وەکو بۆ قورئان خوێنەکە هـەیە ، ئەگات بەوکەسەیش قورئانەکەی بۆ ئەخوینرێ • لەم جۆرە باسانە ئەگەر ـسێ (مخالف) بێ ئەوە ئیعتیبار بە قسەکەی ناکرێ ؛ چونکە دەلیلی (مقابل) بەهێزترە • ئەم جۆرە ئەوابە بە فەضڵ‌و ڕەحمەتی خودا ئەگا بە موسوڵمانان • زیاد لەمانە ئەوکەسە قورئانەکە ئەخوێنێ خۆی بە (نص)ی فەرموودەی حەزرەت (ص) لەسەر هەموو وشەیەک (١٠) دە حەسەناتی پێ ئەگا ئەمە لای موسوڵمانان دیارەو جێگەی ئینکار نی‌یەو ، کابرای قورئان خوێن کە ئەوابەکەی ڕەوانەکرد بۆ مردووەکەو ، دوعای کردو وتی : خوایە وێنەی خێری ئەم خوێندنی منە ڕەوانە بکە بۆ فلاّنە کەس ئـەوە بە بێ شوبهە ئەو خێرەی پێ ئەگا • چونـکە لـە قورئـاندا خـــوا دوعـاکـردنی پێغـەمبـەرەکان بۆ موسوڵمانان بەیـان ئەکا • وە تاریفی ئەوانەیشی کردووە کەدوعا ئەکەن بۆ موسوڵمانانی ڕابووردووی خۆیان• خوایش فەرمویەتی : (أدعوني أستجب) ئیتر ئەوکەسە کە ڕێگە لـەم خێرە ئەگرێ ، ئەوە ڕێگەی ڕەحمەت لـە خۆی ئەگرێ ، چونکە لەسەر ئەو بیروباوەڕی خۆیە خۆی بێ‌بەش ئەبێ لەو خێرو ئەوابە •

زیاد لەمە حەزرەت (ص) فەرموویەتی (سوورەتی یاسین بخوێنن بەسەر مردووەکانتانا) ئەگەر مەبەس لە مردوو ئەوانە بێ کە مردوون ، ئەوا دەرکەوت بەم فەرموودەیە کـەخوێندنی یاسین قازانجی هـەیە بۆ مردووەکان • ئەگار مەبەسیش لە مردوو ئەو کەسانەن کەوا لەگیانەلاّدان

نزیکه بمرن ، ئەوا دەرکەوت کەیاسین قازانجی هەیە بۆ زیندوو ، خوای بـە قازانجی ئاسانی گیان دەرچوون بێ یا خێر بێ ، ••• وە مادام یاسین بۆ زیندوو باش بێ بۆ مردوو بە (طریق الاولی) باشترە ، چونکە زۆرتر موحتاجو شیاوی ڕەحمی خودایەو باقی قورئان وەکو یاسین وەها خاوەن ئەوابە ، ئیتر مەنعی قورئان خوێندن لەو مەجلیسانە بێ جێگەیەو ، خوێندنی بـە سوودە • (ئاگاداربن) • ئەو کەسانە کە ئەڵێن ئەم کارانە بیدعەتەو بیدعەت گومڕاهی‌یە ، ئەوە خۆیان گومڕان چونکە نازانن ئەو بیدعەتـە گومڕاهی‌یە کە (خارج) بێ لە مەعنای قورئانو حەدیثو گرۆی ئوممەتی ئیسلامو بیروڕای زانـا موجتەهیدەکان ، ئەگەرنا هەزشتێ لەپاش زەمانی حەزرەت بووبێ ئێمە بڵێین بیدعەتە ، ئەوە گیرۆدەی زیان ئەبین • ئینسانی موسوڵمان واجبە بگەڕێتەوە بۆسەر حەقو ، پرسیار بکا لەوکەسـانە کـە شەرعیان خوێندوەو عالمی گەورەن ، هەتـا لـە ئوسووڵی دنیـا سەر لێ تێك نەچێ •

ئەمە کورتە باسێك بوو لەمشوێنەدا عەرزم کرد بۆئەوەی هوشیار بن لـە ڕێگەی ئیسلام دوورنەکەونەوە •

زیارەتی قەبر ••• چوونە سەر قەبران

چوونە سەر قەبران سونەتی دینە
ئەمری ڕەهبەری ڕێگەی ئایینە
گەلێ جار ئەچوو حەزرەتی شەفیع
لەبۆ زیارەتی « جنة البقيع »
ئادابی وایە چوویتە زیارەت
ڕاوەستە بەشەرم بە بێ جەسارەت

ژن دەرنەکەوێ ڕەنگ‌و ڕوخساری
پیاویش دەس نەکا بە ناهەمواری
لەسەر قەبرانا بە دڵێکی پاك
ڕاوەستن بەرەو قیبلەی شەرەفناك
یانێ ڕووبکەن لە قەبرو قیبلە
پشتی تێمەکەن وەك پیاوی سوفلە
بڵێن . سەلامی خوای پەروەردگار
لەسەر ئێوە بێت ئەی ئەهلی مەزار
ئێوە سابیق‌و ئێمە لاحیقین
بۆ ڕەحمی خودا گشت موستەحەققین
ئەمجا بەگوێرەی زەمان‌و مەکان
دەوری کەنەوە ئایاتی قورئان
لەسەر نی‌یەتی وصوولی ثەواب
بۆ ڕۆحی هەموان بێ حەددو حیساب
ئیحسانی ئەوە بەگوێرەی ئاثار
ئەگا بە هەموان لەسەر ئیعتیبار
هەروا سوننەتە زیارەتی پیاوان
بە شەرتی ئەدەب ئەبێ بۆ ژنان
بەڵام با ژنان لەگەڵ مەحرەم بن
یا لەگەڵ ژنی بێ‌قرەو دەم بن
ژن ئەگەر سەرپۆش بدەن بەسەردا
ئەگەڕێنەوە لەگەڵ ثەمەردا

زیارەتی گۆڕی باوكو دایكی خۆت
شەرعی پێغەمبەر ڕێگەی داوە بۆت
زیارەتی خوشكو براو برادەر
ڕەوایە لەسەر سوننەتی ڕەهبەر
حەزرەت ئەڕۆیشت بە دڵو بە گیان
لەبۆ زیارەتی هاوشیری عوسمان
كاتێ عوسمانیان داپۆشی بە خاك
حازر بوو لەوێ سەرداری دڵپاك
تەشریفی ڕۆیشت بەردێكی دانا
لەسەر قەبرەكەی عوسمانی دانا
فەرمووی ئەم بەردە نیشانە لەبۆم
تا لێم ون نەبێ قەبری برای خۆم
برای شیری بوو ، شێرە برا بوو
بۆ دڵی حەزرەت وێنەی چرا بوو
هەروا زیارەتی مامۆستایانت
زیارەتی وەلی نیعمەی زەمانت
زیارەتی قەبری مورشیدی سەربەرز
چرای (ثریا) بۆ ئەهلی سەرئەرز
هەروا زیارەتی باقی ئەولیا
دەلیلی ڕەحمەت بۆ ئەهلی دونیا
ئەمجا زیارەتی موجتەهیدەكان
ئەمجا صەحابی یا شەهیدەكان
جا زیارەتی قەبری ئەنبیا
لە هەر مەكانو شوێنێكی دونیا

ئەمجا زیارەتی حەزرەتی ڕەسوول
ڕەهبەری عالەم وەسیلەی وصوول
خۆزگە ڕێ ئەکەوت لە هەموو ساڵێ
لەهەموو وەزعێ و بە هەموو حاڵێ
زیارەتی ڕەوضەی بەرزی پێغەمبەر
بە صەفای دەروون دەروونی ئەنوەر
ئەوەندە نوورت ئەهێنایەوە
دڵت بە ئەنوار ئەحەسایەوە
بە سەفەر بڕۆی چەن ڕۆژە ڕێگە
هەتا بگەیتە خاکی ئەو جێگە
ئەو خاکە بۆ تۆ وەك کیمیایە
چون خاکی بەرپێی شای ئەنبیایە
ئەمانە هەموو بۆ ئێمە خەیرن
باعیثی صەفای سلوكو سەیرن
من عەرزت ئەکەم ئەی برای عەزیز
ئەی خاوەن عەقڵو شوعوورو تەمیز
کە (لا تشد الرّحال) بۆ دڵ
نەکەی بە دڕك لەسەر پەڕەی گوڵ
ئەو فەرموودەیە بۆ نوێژەکانە
لەبۆ هاوشانی مزگەوتەکانە
(شد الرحال)ی ڕەوا نەداوە
بۆغەیری سێ جێ لەڕووی دونیاوە
مەککەو مەدینەو (مسجد الاقصی)
مەوریدی ئەنوار ئیستاکەو ئەوسا

له (فتح الباری) تەفصیلی ئەمە
بخوێنەرەوە گەلێ موهیممە
ئەگەر نا (شد الرحال) پێویستە
بۆ گەلێ مەقام بۆ دین مەبەستە
چون (شد الرحال) بۆ عیلمو عیرفان
یاخود بۆ جیهاد لەگەڵ کافران
یا بۆ تەداوی یا صیلەی ئەرحام
یا بۆ تیجارەت بە گوێرەی ئەییام
یا بو موهیممات لە ڕۆزگارا
بۆ دین پێویستە لە ئیعتیبارا
(شد الرحال)یش حەڵاڵە بۆ تۆ
یا فەرزە کاکە بزانە بۆ خۆ
ئیتر حەدیثێ بۆ مەوضوعێ هات
بوچی لای ئەدەی بە شێوەی نەهات
ڕەوضەی ئەنبیای کیرامی ڕەهبەر
بارانی نووریان ئەبارێتە سەر
بەتایبەت ڕەوضەی ڕەسوولی ئەکرەم
موحەممەد (ختم المرسلین) بە جەم
ڕۆحیان تێراوە بە نووری ڕەحمەت
پڕە لە فەیزی خەیرو بەرەکەت
ڕەوضەی ئەصحابو شوهەدای جیهاد
مەوریدی فەیزە لای (رب العباد)
هەروەها ڕەوضەی ئەهلی ئیجتهاد
ئەمجار عولەمای تەربیەی عیباد

ڕەوضەی ئەولیای کیباری عالەم
پڕە لە ئەنوار یەقین موسەللەم
هەرکەس ئەوانە زیارەت بکا
بۆ قازانجی نوور تیجارەت ئەکا
ئەوەی دەماخی پڕ نەبێ لە زاخ
بە حەق بۆن ئەکا وەنەوشەو گوڵباخ
قەت بە بێ بەهرە ناگەڕێتەوە
بەفەیضی ئەنوار ئەحەسێتەوە
بەتایبەت یەکێ لە ئەهلی دڵ بێ
یاسای جەلبی نوور بۆ ئەو حاصڵ بێ
چون قوتووی عەطری بۆ ئەکرێتەوە
بە نەشئەی ئەنوار ئەگەشێتەوە

تکاو نزا چۆن ئەبێ

بەڵام لەم شوێنە بە دڵ هوشیار بە
لە شەرعی ئیسلام باش خەبەردار بە
خودا خالیقە لە هەموو کارا
پەروەردگارە لە ڕۆژگارا
دڵخوازت چی بێ لای نەبیو وەلی
لە خوای بخوازە صەریحو جەلی
بەڵێ ڕەوایە بە دڵ بێیتە دەم
بڵێی ئەی خودای سەراسەر عالەم
لەبەر حورمەتی ئەم زاتە پاکە
لامدە لەو شەڕە کە خەتەرناکە

یا ئەو نیعمەتە کەرەم بکە پێم
دەرگای ئەو خێرە بکەرەوە لێم
ئەمە پێی ئەڵێن بەهرەی تەوەسسول
بە پایەو جاهی ئەنبیاو روسول
هەروا بە پایەو جاهی ئەولیا
یاخود بە جاهی گەلی ئەتقیا
هەروا بە پایەی کردەوەی چاکت
کارێ کرابێ بە لەشی پاکت
(أصحاب الرقیم)[1] وان لە ئەلکەهفا
حدیثەکەیان (حسبی و کفی)
ئەمە بارێکە وارێدە بە دین
لەسەر فەرموودەی خیر المرسلین
هەروا ڕەوایە برای خاتر جەم
بڵێیت یا ڕەسول ڕەهبەری عالەم
یاخود ئەی وەلی ئەی مەردی ئەکرەم
ئەی خاوەن تەقوا بێ زیادو کەم
دوعام بۆ بکەن بە بەرزی هیممەت
بۆ دەفعی زەحمەت یا جەلبی ڕەحمەت
ڕزگارم بکا لەو دوژمنانە
یا لەو میحنەتی ئاخر زەمانە
ئایەی (أم حسب)[1] سورەی (جاثیە)
لەبۆ ئیقناعی زانا کافییە

(١) أم حسب الذین اجترحوا السیئات أن نجعلهم کالذین آمنوا وعملوا الصالحات ، سواء محیاهم ومماتهم . ساء ما یحکمون . سورة الجاثیة ، الآیة ٢١ .

بۆ دوعاو نزا مایەی تەوجیهن
نەبی یا وەلی لە ئەرزو فەلەك
نابێ کەمتر بن لە گەلی مەلەك
برۆ بۆ (لە معقبات)[1]
ئەمان زیاتر بەکەرامات ن
دوعای وەجیهان گەلێ بەجێیە
ئینکاری ئەمە واتەی بێجێیە
مەدون بە بێ دڵ مەڕۆن بە بێچاو
ئیسانی بێ چاو وا لەگوێی کەناو
چاوی سەر نەبوو ئەکەویتە چاڵ
چاوی دڵ نەبوو ئەمری بە بێ حاڵ
نەکەی ئەم شوبهە ڕووی دڵت بگرێ
چۆن داوای دوعا لە مردوو ئەکرێ
لە زیندوو داوای دوعایە بکەی
لە ڕوحی ئەیکەی نەك لە لەشەکەی
ڕۆحیش ئەمێنێ لەدوای مردن
تۆیش ئەڕۆیتە لای بۆ دوعا کردن
طەلەبی دوعایش سوننەتی دینە
ئەیکا ئەوکەسەی خاوەن یەقینە
بارێتر هەیە با بلێم پێتان
تا ئەم مەوزووعە دەرکەوێ لێتان

---

(١) له معقبات من بين يديه ومن خلفه يحفظونه من امر الله . سورة الرعد ، الآية ١٣ .

ئەنبیاو ڕوسول هەمو وەجیهن
کاتێ موشکیلێ بێتە بەرچاوێ
بڕۆ بۆلایان قسەی پێ ناوێ
تۆ وای لە هیوای حەللی موشکیلت
خودایش ئاگایە لە دەردی دلت
چوویتە بارەگای ئەولیای خودا
کارت بۆ ئەکا خودا بە خودا
چونکە ئەزانێ تۆ پەنا بەری
دەرگای دۆس ئەگری کە بە ڕەبەری
لای کوورەی ئاگر گەرم ئەبیتەوە
گەرما زۆری سەند پێی ئەتوێیتەوە
لەناو بەفرەدا سەرما دات ئەگرێ
لە دەکەس نۆیان ئەڵێن وا ئەمرێ
موقتەضای حاڵە بۆ بەفرو ئاگر
سەردیو گەرمی یان (باطن)و (ظاهر)
ناڵێی بە بەفر لەرزم لێ بێنە
یا ئاگر فەرموو بێ بمسووتێنە
ئەولیا وێنەی دەرمانی دەردن
ئەمە ئەزانن ئەوانەی مەردن
ڕۆحی ئەولیا ڕۆژی ڕووناکە
مایەی ڕووناکی دەروونی پاکە
هەر باوەڕێکت بە خودا ببێ
مەقصوودت لەبۆ جێ بەجێ ئەبێ
ئەو کەسەی کە تۆ موشەوەش ئەکا
بە غەشی دلێ دلت ڕەش ئەکا.

خودا خالقه بۆ جوزئیو کوللی
سەبەبیشی بۆ کار مەکشووفەو جەلی
(وآتیناه من کل شیء
سببا) نور بدون فییء
کەی مەنعی دەرمان کرا لە نەخۆش
کێ لە خودای خۆی ئەبێ فەرامۆش
صالحان بەندەن بەندەی دلزیندوو
ناسالح خەستەن بەوێنەی مردوو
ئەم حەقایقە وەربگرن بە دل
بە دل ڕووناکی ئەگەن بە مەنزل
ئەگەر تۆ بلێی ئەم جۆرە کارە
دەلیلی نی‌یە لەم ڕۆزگارە
من ئەلێم هەرچی نەهیی تیا نەبێ
موباحە ئەگەر بۆ تۆ بێتەجێ
قورئان هاتەخوار لە بۆ (استنباط)
بۆ کاری عالەم لە سەر (انضباط)
گەر « اجتهادو استدلال » نەبێ
بەس ئەم قورئانە بۆ جوهال ئەبێ
دەم قەپان نی‌یە ئەحکامی ئیسلام
دەلیل پێوبستە لە بۆ خاصو عام
بابیبڕینەوە کلاشەی کەلام
ئەنجامی بێنین بە عەرزی سەلام
سەلام بۆ ڕوحی پاکی پێغەمبەر
یانێ (محمد) سەرداری بەشەر

بۆ ئەهلی بەیتی بۆ ئاڵو ئەصحاب
بۆ پەیڕەوانی تا ڕۆژی حیساب
(نامی) یەکێکە ئا لەو کەسانە
بۆ شەمعی ڕووی ئەو بوو بەپەروانە
ئەگەر بسووتێ بە شەمعی ڕوخسار
یەقین ناسووتێ بە شەرارەی نار
لەسەر (صراطا) باڵ ئەگرێتەوە
هەتا لەسەر حەوز ئەنیشێتەوە
جامێ ئاو دێنێ لە (حوض المورود)
زوو ئەیخواتەوە و ئەگا بە مەقصوود
لە پاش سەیرانی لە پانایی دەشت
بە شادی ئەڕوا بۆ باغی بەهەشت

زیارەتی قەبر

لە سەرەتای ئیسلامیەتدا حەزرەت (ص) مەنعی موسوڵمانانی کرد لە زیارەتی قەبری مردووان ، بەڵام پاش ماوەیەک فەرمووی : (كنت قد نهيتكم عن زيارة القبور ألا فزوروها فانها تذكر الآخرة) یانێ لەمەوپێش مەنعی ئێوەم کردبوو لە چوونە سەر قەبران ، بەڵام ئێستە ئەو مەنعەم هەڵگرت ، بڕۆن زیارەتی قەبرەکان بکەن چونکە ئەو زیارەتە قیامەتتان ئەخاتەوە بیر •

چوونە سەرقەبران چەندجۆری هەیە ، یەکەم هەربۆ بیر کردنەوەیە لە پاشەڕۆژ ، ئەمە بەتێکڕا بۆ هەموو موسوڵمانان ئەبێ لە ناسراو و نەناسراو • دووهەم بۆ صیلەی ڕەحمە ، ئەمە تایبەتی یە بۆ باوک و دایک و

خزم‌و کەس‌و کار • لە حەدیثا هەیە ، هەرکەس هەموو جومعـەیەک زیارەتی باوک‌و دایکی بکا ، ئەوە وەکو حەجێکی کردبێ وایە ، سێهەم بۆ بەجێ هێنانی حەقی صەداقەت‌و دۆستی‌یە ، ئەمەش بریتی‌یە لە زیارەتی دۆســتان‌و برادەران بۆ ئـەدای حـەق‌و حوقووق ، چونکە دوعـای خەیریان بۆ ئەکا ، وەیا فاتیحەیان بۆ ئەخوێنێ • چوارەم : بۆ وەرگرتنی بەرەکەت‌و پیرۆزی‌یە ، ئەمەیش چەند نەوعە : یەکەم وەکـو زیارەتی ئارامگای حەزرەتی پێغەمبەر سەلامی خوای لـێ بێ کـە فـەرموویەتی : هەرکەس زیارەتی من بکا ئەوە شـەفاعەتی بۆ ئەکەم ، هـەروا زیارەتی ئارامگای باقی پێغەمبەرەکان سەلامی خوایان لەسەر بێ یا خود زیارەتی ئارامگای دۆستانی خواو پیاوچاکان وەکو شاهی نەقشبەند یـا غەوثـی گەیلانی یا باقی ئەولیاکان خودایان لێ ڕازی بێ •

جا ئوسوولێ زیارەتی ئەوانە وایە یەکەم جار دەست‌نوێژ بگرێ • کاتێ ڕۆیشتە ئەو ئارامگایە بلێت (ألسّلام علیکم دار قوم مؤمنین وانا ان شاء الله بکم لاحقون) •

پاش ئەو سەلامە لە لای قەبری فەخری عالەما لە خوا بپاڕێتەوە کە پایەو مەقامی ئەوذاتە بەرز بکاتەوە جا بپاڕێتـەوە بۆ دەفعی موصیبەت لە خۆی • یا بۆ جەلبی ڕەحمەت‌و ئەنجامی خێر بۆ خۆی ، چونکـە ئارامگای ئـەم جۆرە کەسانە ، جێگەی بەرەکـەت‌و پیرۆزی‌یـە ، وەکـو چۆن یەکێ ڕابووێ بـە باغچەیەکدا بۆنی گوڵ ئـەدا لە دەماخی ، وەهـا لەمەقامی ئەوانەیشدا ، ڕەحمەتی خوا ئەگات بە دڵی • وە ئەگەر هەرچەند لە ئایاتی قورئان بخوێنێ بە نیازی ئـەوە کـە ئەوابەکـەی بگات بـەو زاتانەو ، لەئەنجامیشدا دوعایان بۆ بکا ، ئەوە ئەوان ئیستیفادەی لێ ئەکەن لەسـەر فەرموودەی گەلێ لە عالەکان ، یانێ لە حەقیقەتا ئـەم گەیشتنی ئەوابـە جێگەی خیلافە ، بەلام بیری بەهێزو فیکری بەرزی زانایان لەسەر ئەوەیە

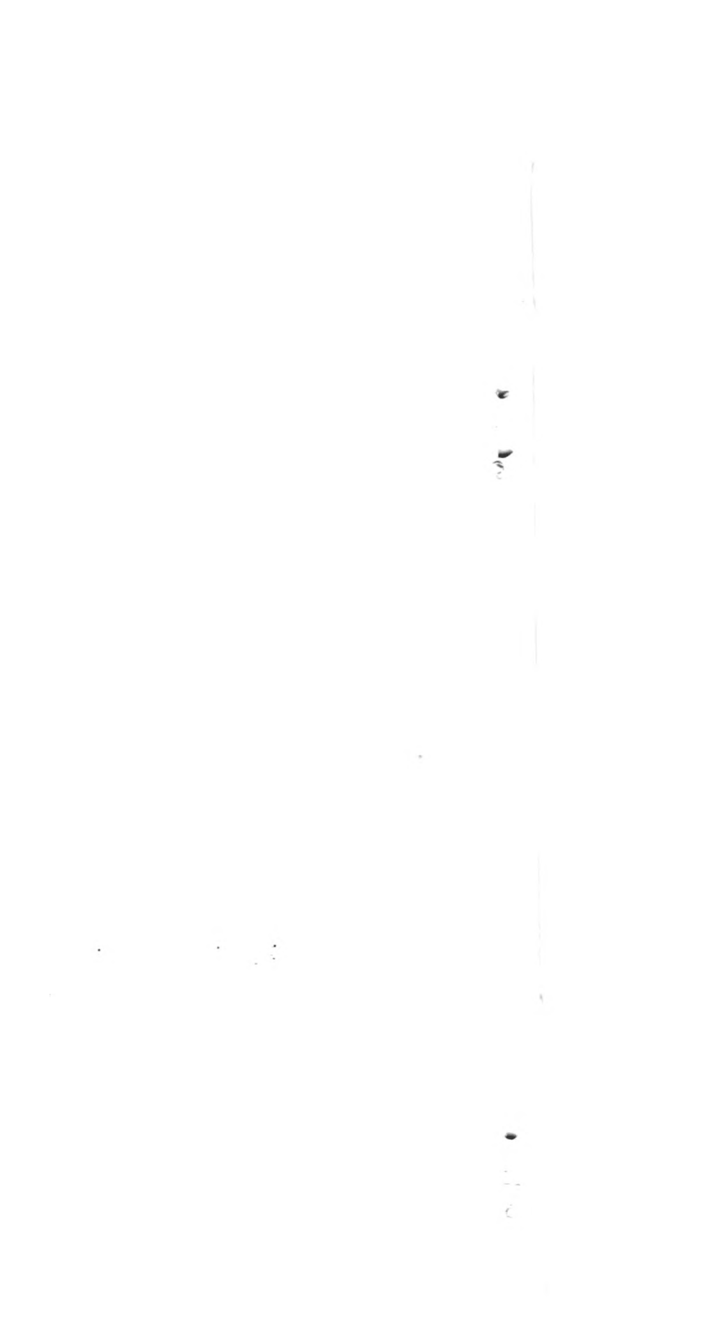
ئه : ئەو ئەوابەیان پێ ئەکات ، خاوەنی ئەم بیرە ئەلێکن لـەزانـا کانـی مەزھەبی شافیعیو حەنەفیو مالکیو حەنبەلی •• ئێمـە باوەڕمان ھـەیەو خودایش دەرگای کەرەمی زۆر کوشادە •

ئەساسی ئەم باوەڕە ئەوەیە : کە بە گوێرەی فەرموودەی حەزرەت (ص) قورئـان خوێندن ئەوابی زۆرە وە لەسەر ھەر حەرفێ دە ئـەواب ھەیەو دۆعاکردن بۆ مردوو یا زیندوو سوودبەخشە بە (نص)ی ئایەت ، جـا ئێمە قورئانەکە ئەخوێنینو (اھدا)ی میسلی ئەوابەکەی ئەکەینو دوعایشیان بۆ ئەکەین ، ئیتر چاومان لەوانەی (مخالف) دوە نییە ، کـە بە بێدەلیل بۆ خۆیان قسە ئەکەن ، بەڵام زیارەت کردنی ژنان بۆ سـەر قەبران بەو مەرجە دوروستە یا مەحرەمیان لەگەڵا بێ ، یاخود لەگەڵ دوو سێ ژنی وادا بێت کە شەرمیان لێ بکرێو خۆیان دەرنەخەن تا نامەحرەم تەماشایان بکاو ، بۆ گریانو ھەڵ خۆندنیش بە مردووەکانا نـەڕۆن • ئەمە یەکێکە لە ئادابی زیارەتی قەبران ھیوام وایە ڕەفتاری پێبکەن ، ن شاء اللە ئەبێ بەھۆی جـەزای خێر بۆ خۆتـانو تاوانپۆشی ، یـان بەرزکردنەوەی پایەی ئەوان لەلای خوای تەعالا ••

وصلی اللە علی سیدنا محمد والە وصحبە واتباعە باحسان الی یوم الدین وآخر دعوانا ان الحمد للە رب العالمین •

تەواو بوو نووسینی ئەم کتێبە پیرۆزە لەلایـەن موحتاجی ڕەحـمی خوای (ارحم الراحمین) عبدالکریـم محمد مودەڕیسی مـەدرەسـەی حەزرەتی شیخ عبدالقادری گەیلانییەوە لە شاری بەغدا لە ساڵی ١٤٠٥ی کۆچیو ١٩٨٤ی زاینی •

ناواخن

رقم الايداع ١١٥١ في المكتبة الوطنية ببغداد لسنة ١٩٨٦

ڕاستکردنەوە

تکایــە بەر لە خوێندنەوە ئەم دوو هەڵەیە ڕاست بکەنەوە یەکەم :

لــە لاپەڕە (٣٠)دا دێڕی (١٢) هەم زیادەیە لای‌بەرن‌و لەپاش دێــڕی (١٣) هەم ئەم دێڕە دابنێن :

« پێی‌ئەڵێن (خمار) • بەڵام بۆ پیاو هەرچەند مانیعیش نەبێ لــە زیادکردنی » •

دووهەمیش : لە لاپەڕە (٧٣) دا دێڕی یەکەم بگوێزنەوە بۆ سەرەتای لاپەڕەی (٧٢)و بیکەن بە دێڕی یەکەمی ئەو لاپەڕەبە •